

સીસીઆરએએસ (CCRAS) બુલેટિન

કેન્દ્રીય આયુર્વેદીય વિજ્ઞાન અનુસંધાન પરિષદ
આયુષ મંત્રાલય, ભારત સરકાર, નવી દિલ્હીજાન્યુઆરી-માર્ચ 2026 | ભાગ - 3 | અંક - 1 | <https://ccras.nic.in/ccras-bulletin/>

સંપાદકીય મંડળ

મુખ્ય સંપાદક

પ્રોફેસર (વેદ) રવિનારાયણ આચાર્ય
ડાયરેક્ટર જનરલ, સીસીઆરએએસ(CCRAS), નવી દિલ્હી

નાયબ મુખ્ય સંપાદક

ડૉ.નારાયણમ શ્રીકાંત
ડેપ્યુટી ડાયરેક્ટર જનરલ, સીસીઆરએએસ (CCRAS), નવી દિલ્હી

કાર્યપાલક સંપાદક

શ્રી નીશાદ અહમદ
(IO અને પ્રકાશન તથા મીડિયા આઉટરીચના પ્રભારી)

સહયોગી સંપાદકો

ડૉ. એ. કે. મીના, સહાયક નિદેશક (રાસાયણશાસ્ત્ર)
 ડૉ. રેણુ સિંહ, અનુસંધાન અધિકારી (આયુર્વેદ)
 ડૉ. રાકેશ નારાયણન, અનુસંધાન અધિકારી (આયુર્વેદ)
 ડૉ. દીપક લાંબા, અનુસંધાન અધિકારી (ફાર્માકોલોજી)
 ડૉ. ધીરજ સિંહ રાજપૂત, અનુસંધાન અધિકારી (આયુર્વેદ)
 ડૉ. એમી એસ. સુરેન્દ્રન, અનુસંધાન અધિકારી (આયુર્વેદ)
 ડૉ. અરવિંદ કુમાર, અનુસંધાન અધિકારી (આયુર્વેદ)
 ડૉ. નીથુ કેસવન, અનુસંધાન અધિકારી (આયુર્વેદ)
 ડૉ. આશિમા જૈન, અનુસંધાન અધિકારી (પેથોલોજી)
 ડૉ. વિજિમા સી, અનુસંધાન અધિકારી (આયુર્વેદ)
 ડૉ. યશપાલ ભારદ્વાજ, અનુસંધાન અધિકારી (વનસ્પતિશાસ્ત્ર)
 શ્રી કમલેશ્વર સિંહ, એ.અનુસંધાન અધિકારી (વનસ્પતિશાસ્ત્ર)
 શ્રીમતી પ્રીતી શર્મા, એ.અનુસંધાન અધિકારી (રાસાયણશાસ્ત્ર)

પ્રદેશિક ભાષા સંપાદકો

ભારદ્વાજ
ડૉ. જ્યોતિ રાણી દાસ, અનુસંધાન અધિકારી, CARA ગુવાહટી

કન્નડ

ડૉ. ભવ્યા બી.એમ., અનુસંધાન અધિકારી, CARA બેંગલુરુ

પંજાબી

ડૉ. હરબંસ સિંહ, પ્રભારી અનુસંધાન અધિકારી, RARI જમ્મુ

ઉર્દૂ

ડૉ. અશકાદ અહમદ, અનુસંધાન અધિકારી, NIIMH હૈદરાબાદ

મલયાલમ

ડૉ. વી.સી. દીપ, સહાયક નિદેશક, NARIIP ચેરુશુરથી

તમિલ

શ્રી સી. પ્રેમ કુમાર, એ.અનુસંધાન અધિકારી, CSMCARI ચેન્નાઈ

ગુજરાતી

ડૉ. સોજિત્રા નિરવ, અનુસંધાન અધિકારી, RARI અમદાવાદ

મરાઠી

ડૉ. રસિકા કોલ્હે, અનુસંધાન અધિકારી, RARI પુણે

બંગાળી

ડૉ. શ્રેયા દત્તા, અનુસંધાન અધિકારી, CARA કોલકાતા

હિન્દી

ડૉ. વી.કે. લાવણિયા, અનુસંધાન અધિકારી, CCRAS મુખ્યાલય, દિલ્હી

ઓડિયા

ડૉ. બનમાલી દાસ, અનુસંધાન અધિકારી, CARA ભુવનેશ્વર

તેલુગુ

ડૉ. શ્રીદેવી વેનિગાલા, અનુસંધાન અધિકારી, NIIMH હૈદરાબાદ

તકનીકી સહાય

ડૉ. તાનિયા રે, વૈજ્ઞાનિક લેખક

ગ્રાફિક ડિઝાઇનર

મોહમ્મદ હારુન અન્સારી, ગ્રાફિક ડિઝાઇનર

આ અંકની અંદર

સંપાદકીય સંદેશ

શાસ્ત્રીય જ્ઞાનથી આધુનિક પુરાવા સુધી: સીસીઆરએએસ(CCRAS) બુલેટિન સમકાલીન યુગમાં આયુર્વેદની પ્રયોજિત સંભવિતતા દર્શાવે છે.

પૃષ્ઠ નં.

1

ક્લિનિકલ સંશોધન

'પુષ્પાનુગ યૂર્ષ' બેક્ટેરિયલ વેજિનોસિસના સંચાલનમાં આશાસ્પદ ક્લિનિકલ પરિણામો દર્શાવે છે

3

આગળ વધવા માટેના નાના પગલાં: ગ્વાલિયરના ગ્રામીણ ભાગોમાં સ્વાસ્થ્ય અને આદતોમાં સુધારો

3

ક્લિનિકલ સર્વસંમતિ સુરક્ષિત અને પ્રમાણિત 'મર્શ નસ્ય' ઉપચાર માટેનો માર્ગ મોકળો કરે છે.

4

તાજેતરનો અભ્યાસ 'ત્રયોદશાંગ ગુગ્ગુલુની સુરક્ષાના પુરાવા પૂરા પાડે છે - સ્નાયુ અને હાડકાંના રોગો માટે જાણીતી આયુર્વેદિક બનાવટ

5

ક્લિનિકલ અભ્યાસ 'ડિજિટલ આઇ ફટિંગ' (આંખનો થાક) ના સંચાલનમાં આયુર્વેદની ભૂમિકા પર પ્રકાશ પાડે છે.

6

કેસ સ્ટડી સૂચવે છે કે આયુર્વેદિક 'અગ્નિકર્મ' (થર્મલ) થેરાપી માઇગ્રેનના દુખાવામાં ઝડપી રાહતની સંભાવના દર્શાવે છે

7

આરોગ્ય પ્રણાલી સંશોધન

અધ્યયનમાં તમિલનાડુમાં આદિવાસી સમુદાયોમાં બિન-ચેપી રોગોના છુપાયેલા ભારણનો ખુલાસો થયો.

8

ફાર્માકોલોજીકલ અને બાયોકેમિસ્ટ્રી સંશોધન

પ્રી-ક્લિનિકલ અભ્યાસ: આયુર્વેદિક પોલીહર્બલ ફોર્મ્યુલેશન 'સ્વદંટ્ટાધિ ધન' દવાઓથી થતા નુકસાન સામે કિડનીના રક્ષણમાં આશાસ્પદ જણાય છે

9

'એગલ માર્મોલોસ' (બિલ્વ) ના પાનનો અર્કનો ઉપયોગ કરીને Co3O4 નેનોપાર્ટિકલ્સનું બાયોજેનિક સંશ્લેષણ બાયોમેડિકલ અને પર્યાવરણીય ઉપયોગો માટે આશાસ્પદ છે

10

ડ્રગ રિસર્ચ અને ઔષધીય વનસ્પતિ સર્વેક્ષણ

'સીસસ ક્વાડ્રનગ્યુલરિસ એવ.' કેન્સર, સોજા અને એન્ટિમાઇક્રોબાયલ સંશોધનમાં મજબૂત ક્ષમતા દર્શાવે છે

11

પર્યાવરણને અનુકૂળ બદલાવ: અભ્યાસ ભવિષ્યની દવાઓ માટે "બિયો" (બીજક વૃક્ષ) (ટેરોકાર્પસ માર્સુપિયમ રોકસબ.) માં હાર્ટવુડ (મુખ્ય લાકડું) ને બદલે શાખાઓનો ઉપયોગ કરવાનું સમર્થન કરે છે.

12

જંગલનું જ્ઞાન: આદિવાસી જ્ઞાન કેરળમાં છુપાયેલી ઔષધીય વનસ્પતિ વિવિધતા દર્શાવે છે.

13

અભ્યાસ દર્શાવે છે કે સ્થાન મહત્વનું છે: રાનીખેત (હિમાલય) માં ઉગાડવામાં આવેલી "પીપર" (પિપ્પલી) (પાઇપર લોંગમ લિન)-' ચઢિયાતી ઔષધીય શક્તિ દર્શાવે છે.

14

સાહિત્ય સંશોધન

સીસીઆરએએસ(CCRAS) પુસ્તક "પ્રમેહ રોગની તપાસ માટે આયુર્વેદ આધારિત ક્લિનિકલ પદ્ધતિઓ" પ્રમેહ (ડાયાબિટીસ) ના આયુર્વેદિક નિદાન માટે વૈજ્ઞાનિક ચોકસાઈ રજૂ કરે છે.

14

સંપાદકીય સંદેશ

શાસ્ત્રીય જ્ઞાનથી આધુનિક પુરાવા સુધી: સીસીઆરએએસ (CCRAS) બુલેટિન સમકાલીન યુગમાં આયુર્વેદની પ્રયોજિત સંભવિતતા દર્શાવે છે

પ્રો. (વૈદ્ય) રવિનારાયણ આચાર્ય
મુખ્ય સંપાદક, CCRAS બુલેટિન
મહાનિદેશક, CCRAS
આયુષ મંત્રાલય, ભારત સરકાર, નવી દિલ્હી

સીસીઆરએએસ (CCRAS) બુલેટિન એ સંસ્થા દ્વારા કરવામાં આવેલા પુરાવા-આધારિત સંશોધનોના યોગદાનને પ્રસાર કરવાનું કાર્ય કરે છે. તે આયુર્વેદના પરંપરાગત અભ્યાસમાંથી 'પુરાવા-સંચાલિત' અને 'સંશોધન-લક્ષી' સ્વાસ્થ્ય પ્રણાલી તરફના પરિવર્તનને પ્રતિબિંબિત કરે છે. આ અંકમાં આયુર્વેદના પ્રાયોગિક પાસાઓને ઉજાગર કરતા તબીબી પરીક્ષણો, ઔષધગુણ વિજ્ઞાનના અભ્યાસો, દવાઓ પરના સંશોધનો, જાહેર આરોગ્ય સર્વેક્ષણો અને સાહિત્યિક સંશોધનોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

ક્લિનિકલ સંશોધન:

સર્વસંમતિ વિકાસ અને માનકીકરણ

આ મુદ્દાનું પાયાનું યોગદાન એ મર્શ નસ્ય ઉપચાર માટે ક્લિનિકલ સર્વસંમતિ માર્ગદર્શિકાનો વિકાસ છે, જે દવા તેલના અનુનાસિક વહીવટ સાથે સંકળાયેલી પંચકર્મ પ્રક્રિયા છે. ક્લિનિકલ પ્રેક્ટિસમાં એકરૂપતા સુનિશ્ચિત કરવા, જોખમો ઘટાડવા અને વિવિધ સેટિંગ્સમાં ઉપચારાત્મક પ્રજનનક્ષમતા વધારવા માટે પ્રક્રિયાગત પ્રોટોકોલનું માનકીકરણ જરૂરી છે. સર્વસંમતિથી ચાલતા માળખા મુખ્ય પ્રવાહ અને એકીકૃત આરોગ્યસંભાળ પ્રણાલીઓમાં આયુર્વેદિક પ્રક્રિયાઓના પ્રોટોકોલ-આધારિત એકીકરણ તરફનું જરૂરી પગલું રજૂ કરે છે.

ક્લિનિકલ ટ્રાયલ્સ: અસરકારકતા અને ઉપયોગિતા

બેક્ટેરિયલ વેજિનોસિસ (યોનિમાર્ગનો ચેપ)ના સંચાલનમાં 'પુષ્ટાનુગ યૂર્ણ'ના મૂલ્યાંકન માટે કરવામાં આવેલ એક ક્લિનિકલ ટ્રાયલ આશાસ્પદ પરિણામો દર્શાવે છે - જે એવી સ્થિતિ છે જે વિશ્વભરમાં વ્યાપક પ્રમાણમાં જોવા મળે છે અને વારંવાર ઉથલો મારે છે. આ તારણો અત્યંત નોંધપાત્ર છે કારણ કે તે એક સર્વગ્રાહી વિકલ્પ રજૂ કરે છે જે પરંપરાગત એન્ટિબાયોટિક્સ અને તેની સંકળાયેલ આડઅસરો પરની નિર્ભરતાને ઘટાડી શકે છે. આના પૂરક તરીકે, 'ડિજિટલ આઈ ફટિંગ' (સ્ક્રીનના વધુ પડતા ઉપયોગથી થતો આંખનો થાક) ના આયુર્વેદિક વ્યવસ્થાપન પરનો ક્લિનિકલ અભ્યાસ - જે લાંબા સમય સુધી સ્ક્રીન સામે રહેવાથી ઉદ્ભવેલી જીવનશૈલી સંબંધિત સમસ્યા છે - સમકાલીન આરોગ્ય પડકારો સામે શાસ્ત્રીય ફોર્મ્યુલેશનની અનુકૂલનક્ષમતા દર્શાવે છે, જ્યાં પરંપરાગત વિકલ્પો મર્યાદિત અને મુખ્યત્વે માત્ર લક્ષણો પૂરતી જ રાહત આપે છે.

સલામતી મૂલ્યાંકન

સ્થાપિત આયુર્વેદિક સંયોજનો માટેના પુરાવાઓને વધુ મજબૂત બનાવવા, 'ત્રયોદશાંગ ગુગ્ગુલુ'નું સુરક્ષા મૂલ્યાંકન જે સ્નાયુબદ્ધ અને અસ્થિરોગ માં વ્યાપકપણે વપરાતું શાસ્ત્રીય ફોર્મ્યુલેશન છે વ્યવસ્થિત રીતે જનરેટ થયેલ સુરક્ષા ડેટા પૂરો પાડે છે જે તેના વ્યાપક ક્લિનિકલ સ્વીકારને સમર્થન આપે છે. સુરક્ષા પ્રોફાઇલિંગ એ પુરાવા-આધારિત ચિકિત્સાનો આધારસ્તંભ છે; આવી દસ્તાવેજીકરણ તબીબ અને દર્દીના આત્મવિશ્વાસને મજબૂત બનાવે છે અને શાસ્ત્રીય આયુર્વેદિક સંયોજનોના વ્યવસ્થિત માન્યતા માટે પુનરાવર્તિત મોડેલ તરીકે કાર્ય કરે છે.

કેસ રિપોર્ટ

'અગ્નિકર્મ' ચિકિત્સા જે આયુર્વેદિક થર્મલ કોટરી (ગરમી દ્વારા અપાતી સારવાર) પદ્ધતિ છે તેના ઉપયોગ પરનો એક કેસ રિપોર્ટ માઇગ્રેનના ગંભીર હુમલામાં ઝડપી અને નોંધપાત્ર રાહત નોંધે છે. માઇગ્રેન, જે નોંધપાત્ર શારીરિક દુખાવા અને દર્દીઓના એક ચોક્કસ સમૂહમાં મર્યાદિત ફાર્માકોલોજીકલ સફળતા સાથે સંકળાયેલ છે, તે એવી સ્થિતિ દર્શાવે છે જ્યાં ન્યૂનતમ આક્રમક અને ઓછી કિંમતની આયુર્વેદિક હસ્તક્ષેપ સયોટ ક્લિનિકલ સહાય પ્રદાન કરી શકે છે. જોકે એક જ કેસના આધારે તારણ કાઢવામાં સાવચેતી રાખવી જરૂરી છે, તેમ છતાં આ અવલોકન આગળની નિયંત્રિત તપાસ માટે એક મજબૂત પૂર્વધારણા પૂરી પાડે છે.

આરોગ્ય પ્રણાલી અને સામુદાયિક સંશોધન:

આરોગ્ય પ્રણાલી સંશોધન તમિલનાડુમાં આદિવાસી સમુદાયોમાં બિન-ચેપી રોગો (NCDs) ના છુપાયેલા ભારણને પ્રકાશિત કરે છે. તે દર્શાવે છે કે નબળી સ્વચ્છતા, અસુરક્ષિત પીવાનું પાણી, ઓછી સાક્ષરતા અને મર્યાદિત આરોગ્ય સંભાળની પહોંચ આરોગ્ય પરિણામોને નોંધપાત્ર રીતે અસર કરે છે. આ પડકારો સતત ચેપી રોગો અને કુपोષણ સાથે સહઅસ્તિત્વ ધરાવે છે, જે બેવડું ભારણ બનાવે છે. સરકાર અને NGO ના પ્રયાસો દ્વારા

સુધારા છતાં, માળખાગત સુવિધાઓ અને આરોગ્ય સંભાળ વિતરણમાં મુખ્ય અંતર રહે છે. સ્વચ્છતાનો ઓછો ઉપયોગ અને પોષણ પ્રત્યે નબળી જાગૃતિ જેવા વર્તણૂકીય મુદ્દાઓ કાર્યક્રમની અસરકારકતા ઘટાડે છે. તારણો અનુસૂચિત જનજાતિ જેવા સંવેદનશીલ જૂથો માટે સમાવિષ્ટ જાહેર આરોગ્ય વ્યૂહરચનાઓની જરૂરિયાત પર ભાર મૂકે છે. સંશોધકો સાંસ્કૃતિક રીતે સંવેદનશીલ હસ્તક્ષેપો, વધુ સારી પ્રાથમિક આરોગ્યસંભાળ અને સ્વચ્છ પાણી અને સ્વચ્છતાની ભલામણ કરે છે. તેઓ પ્રારંભિક તપાસ અને વ્યવસ્થાપન માટે પોષણ શિક્ષણ, સાક્ષરતામાં વધારો અને વિસ્તૃત NCD સ્ક્રીનીંગ માટે પણ આહ્વાન કરે છે.

ફાર્માકોલોજીકલ અને બાયોકેમિસ્ટ્રી સંશોધન:

બહુઔષધિય આયુર્વેદિક બનાવટ 'શ્વદંટ્રાધિ ઘન' પરનો પ્રી-ક્લિનિકલ અભ્યાસ, દવાઓ દ્વારા પ્રેરિત કિડનીના નુકસાન સામે સંભવિત 'નેફ્રોપ્રોટેક્ટિવ' (કિડની સુરક્ષિત રાખવાની) અસરો દર્શાવે છે. આ તારણ ક્લિનિકલ દૃષ્ટિએ ઘણું મહત્વનું છે, કારણ કે તબીબી સારવારની આડઅસરોથી થતી કિડનીની ઝેરી અસરો અંગે ચિંતાઓ વધી રહી છે. 'બીલી' (બિલ્વ) એગલ માર્મેલોસ નો ઉપયોગ કરીને Co3O4 નેનોપાર્ટિકલ્સના બાયોજેનિક સંશ્લેષણ પરનું સંશોધન, નેનોટેકનોલોજી અને પર્યાવરણ વિજ્ઞાનમાં આયુર્વેદની સુસંગતતા દર્શાવે છે.

દવા સંશોધન અને ઔષધીય વનસ્પતિ સર્વેક્ષણ:

'હાડજોડ' (અસ્થિસંહાર)સિસસ ક્વાર્ટ્ઝ્યુલરિસ'ની વ્યાપક ફાર્માકોલોજીકલ સમીક્ષા તેની બહુવિધ જૈવિક પ્રવૃત્તિઓ પર પ્રકાશ પાડે છે, જેમાં કેન્સર વિરોધી, સોજા ઘટાડનાર અને એન્ટિ-માઇક્રોબાયલ ગુણધર્મોનો સમાવેશ થાય છે, જે તેને ભવિષ્યના ડ્રગ ડેવલપમેન્ટ માટે એક અગ્રણી ઉમેદવાર તરીકે સ્થાપિત કરે છે. વધુમાં, હિમાલયના રાનીખેત પ્રદેશમાં ઉગાડવામાં આવતી 'પીપર' (પિપ્પલી) પાઇપર લોગમ લિન. પરનો અભ્યાસ દર્શાવે છે કે ભૌગોલિક મૂળ (સ્થાન) દવાની ઔષધિય ક્ષમતા પર નોંધપાત્ર અસર કરે છે, જે આયુર્વેદિક કાયા માલના સ્ત્રોત અને ફાર્માકોપિયલ વિશિષ્ટતાઓના ગુણવત્તા માનકીકરણ માટે એક મહત્વપૂર્ણ વિચારણા છે.

સંસાધનોનો ટકાઉ ઉપયોગ

'બિયો' (બીજક વૃક્ષ) (પેટ્રોકાર્પસ માર્સુપિયમ રોક્સબ.) પરનો એક અભ્યાસ ઔષધીય બનાવટો માટે 'હાર્ટવુડ' (ઝાડના થડનો અંદરનો મજબૂત ભાગ)ને બદલે ડાળીઓનો ઉપયોગ કરવાની હિમાયત કરે છે, જે સંસાધનોના ઉપયોગ માટે વૈજ્ઞાનિક રીતે માહિતગાર અને પર્યાવરણ પ્રત્યે સભાન અભિગમ દર્શાવે છે. આ પદ્ધતિ ઉપચારાત્મક ગુણવત્તા સાથે સમજૂતી કર્યા વિના અથવા પર્યાવરણીય અધોગતિમાં વધારો કર્યા વિના મૂલ્યવાન ઔષધીય પ્રજાતિઓની સતત ઉપલબ્ધતાની ખાતરી આપે છે.

એન્થ્રોબોટનિકલ સંબંધિત દસ્તાવેજીકરણ

કેરળમાં આદિજાતિ ઔષધીય જ્ઞાનનું દસ્તાવેજીકરણ કરતું એક વ્યવસ્થિત સર્વેક્ષણ પરંપરાગત રીતે ઉપયોગમાં લેવાતી વનસ્પતિ પ્રજાતિઓ અને સ્વદેશી ઉપચાર પદ્ધતિઓની સમૃદ્ધ વૈવિધ્યતા પ્રકાશિત કરે છે.

સાહિત્યિક સંશોધન:

પ્રમેહ (ડાયાબિટીસ)ની તપાસ માટેની આયુર્વેદ-આધારિત ક્લિનિકલ પદ્ધતિઓ પરનું CCRAS (સીસીઆરએએસ) પ્રકાશન એક વ્યવસ્થિત અને વૈજ્ઞાનિક રીતે અર્થઘટન કરી શકાય તેવું માળખું રજૂ કરે છે, જે સંકલિત આરોગ્ય સંભાળમાં આયુર્વેદની નિદાન ચોકસાઈ અને વિશ્વસનીયતામાં વધારો કરે છે.

સામૂહિક રીતે, આ અંકમાં પ્રસ્તુત અભ્યાસો પરિવર્તનના તબક્કામાંથી પસાર થઈ રહેલી એક વિદ્યાશાખાને પ્રતિબિંબિત કરે છે. આયુર્વેદને હવે માત્ર પરંપરાના દ્રષ્ટિકોણથી જોવામાં આવતું નથી; તે વધુને વધુ સખત પ્રાયોગિક ચકાસણી, વ્યવસ્થિત માહિતી જનરેશન અને ગંભીર વૈજ્ઞાનિક તપાસને આધીન બની રહ્યું છે. આયુર્વેદના મુખ્ય પ્રવાહની આરોગ્ય સંભાળમાં અર્થપૂર્ણ જોડાણ માટે આ ઉત્ક્રાંતિ આવશ્યક છે, જ્યાં પુરાવા-આધારિત પ્રેક્ટિસ એ નિર્ણાયક ધોરણ છે.

જોકે ઘણા અભ્યાસો પ્રારંભિક છે અને મોટા પાયે મલ્ટિ-સેન્ટ્રિક ટ્રાયલ્સની જરૂર છે, તેમ છતાં દિશા સ્પષ્ટ છે. સખત સંશોધન, આંતરશાખાકીય સહયોગ અને જાહેર આરોગ્યની સુસંગતતા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને, CCRAS(સીસીઆરએએસ) પ્રાચીન જ્ઞાન અને આધુનિક વિજ્ઞાન વચ્ચે સેતુ બાંધવાનું ચાલુ રાખે છે, જે આયુર્વેદને વિશ્વસનીય, પુરાવા-આધારિત ચિકિત્સા તરીકે સ્થાપિત કરે છે.

પુષ્યાનુગ ચૂર્ણ બેક્ટેરિયલ વેજિનોસિસના સંચાલનમાં આશાજનક ક્લિનિકલ પરિણામો દર્શાવે છે

પુષ્યાનુગ ચૂર્ણનો પરંપરાગત રીતે આયુર્વેદમાં 'શ્વેતપ્રદર' ના સંચાલન માટે ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, જે યોનિમાર્ગમાંથી વધુ પડતા સફેદ સ્ત્રાવની લાક્ષણિકતા ધરાવતી સ્થિતિ છે અને આધુનિક ચિકિત્સા પદ્ધતિમાં તેને 'બેક્ટેરિયલ વેજિનોસિસ' સાથે સરખાવવામાં આવે છે. તે તેના ગ્રાહી, સોજા ઘટાડનાર અને એન્ટિ-માઇક્રોબાયલ ગુણધર્મો માટે જાણીતું છે, જે સ્ત્રાવ ઘટાડવામાં, દુર્ગંધને નિયંત્રિત કરવામાં અને ખંજવાળ તથા બળતરા જેવા સંબંધિત લક્ષણોને શાંત કરવામાં મદદ કરે છે. તબીબી દેખરેખ હેઠળ તેનો નિયમિત ઉપયોગ યોનિમાર્ગના સ્વાસ્થ્યને પુનઃસ્થાપિત કરે છે અને એકંદર પ્રજનન સ્વાસ્થ્યમાં સુધારો કરે છે તેવું માનવામાં આવે છે.

કેન્દ્રીય આયુર્વેદીય વિજ્ઞાન અનુસંધાન પરિષદ (CCRAS) હેઠળ હાથ ધરવામાં આવેલી ક્લિનિકલ તપાસમાં શ્વેતપ્રદર (બેક્ટેરિયલ વેજિનોસિસ) ના સંચાલનમાં પુષ્યાનુગ ચૂર્ણની સુરક્ષા અને રોગનિવારક અસરકારકતા અંગે પ્રોત્સાહક પરિણામો નોંધાયા છે, જે પ્રજનન વયની સ્ત્રીઓમાં જોવા મળતી એક સામાન્ય ગાયનેકોલોજિકલ સમસ્યા છે. આ અભ્યાસનો હેતુ ક્લિનિકલ પરિમાણોનો ઉપયોગ કરીને આ પરંપરાગત માળખામાં શાસ્ત્રીય ફોર્મ્યુલેશનનું મૂલ્યાંકન કરવાનો હતો.

આ અભ્યાસમાં 18 થી 40 વર્ષની વયની 80 મહિલા સહભાગીઓની નોંધણી કરવામાં આવી હતી, જેઓ ક્લિનિકલ રીતે બેક્ટેરિયલ વેજિનોસિસથી પીડાતી હતી અને અસામાન્ય સફેદ સ્ત્રાવ જેવા લક્ષણો ધરાવતી હતી. સારવારના પ્રોટોકોલમાં 60 દિવસ સુધી જમ્યા પછી દિવસમાં બે વાર, 'તંડુલોદક' (ચોખાના ઓસામણ અથવા ચોખા ધોયેલા પાણી) સાથે 3 ગ્રામ પુષ્યાનુગ ચૂર્ણનું સેવન કરાવવામાં આવ્યું હતું. સારવાર દરમિયાન દર 15 દિવસના અંતરે દર્દીઓનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવ્યું હતું, ત્યારબાદ સારવારના પરિણામોની અસરકારકતા તપાસવા માટે 90મા દિવસે અનુપ્રક્રિયા ફોલો-અપ લેવામાં આવી હતી.

(આ છબી એ-આઈ ક્રમ છે)

નોંધાયેલા સહભાગીઓમાંથી, 67 લોકોએ સારવાર અને તપાસનો સંપૂર્ણ અભ્યાસક્રમ પૂર્ણ કર્યો. ક્લિનિકલ મૂલ્યાંકનમાં બહુવિધ લક્ષણો ધરાવતા ડોમેન્સમાં આંકડાકીય અને ક્લિનિકલ નોંધપાત્ર સુધારા દર્શાવવામાં આવ્યા છે. લગભગ 89.6% સહભાગીઓમાં, બેક્ટેરિયલ

વેજિનોસિસનું એક લક્ષણ, દુર્ગંધનું નિરાકરણ જોવા મળ્યું હતું. 92.5% દર્દીઓએ યોનિમાર્ગમાં બળતરાની સંવેદનામાં ઘટાડો નોંધાવ્યો હતો, જ્યારે 95.5% દર્દીઓએ મૂત્રવિસર્જન વખતે થતી બળતરા (ડિસ્યુરિયા) થી રાહત અનુભવી હતી. વધુમાં, 68.7% સહભાગીઓએ યોનિમુખ અને યોનિમાર્ગની ખંજવાળ (વલ્વોવેજાઇનલ ઇરિથ્રિયા) માં સુધારો નોંધાવ્યો હતો. કાર્યાત્મક પરિણામોએ પણ સકારાત્મક વલણો દર્શાવ્યા હતા, જેમાં 86.6% મહિલાઓએ જાતીય પ્રવૃત્તિ દરમિયાન વધુ આરામ અનુભવ્યો અને 38.8% મહિલાઓએ કમરના નીચેના ભાગમાં દુખાવામાં ઘટાડો નોંધ્યો હતો.

જીવનની ગુણવત્તાના મૂલ્યાંકનો સૂચવે છે કે સારવાર (હસ્તક્ષેપ) પછી એકંદરે નોંધપાત્ર સુધારો થયો છે, જે લક્ષણોમાં રાહત અને દૈનિક કાર્યક્ષમતામાં થયેલા વધારાને પ્રતિબિંબિત કરે છે. મહત્વની વાત એ છે કે, સમગ્ર અભ્યાસ દરમિયાન દવાની કોઈ પ્રતિકૂળ અસરો અથવા સુરક્ષા સંબંધિત ચિંતાઓ નોંધાઈ નથી, જે આ ફોર્મ્યુલેશનની ઉત્તમ સહનશીલતા દર્શાવે છે.

તપાસકર્તાઓએ નિષ્કર્ષ કાઢ્યો છે કે 'પુષ્યાનુગ ચૂર્ણ' એક સંકલિત સંભાળ માળખાની અંદર બેક્ટેરિયલ વેજિનોસિસના સંચાલન માટે સલામત અને અસરકારક રોગનિવારક વિકલ્પ તરીકે નોંધપાત્ર ક્ષમતા ધરાવે છે. જોકે, તેઓએ આ તારણોને વધુ પ્રમાણિત કરવા અને પ્રવર્તમાન પરંપરાગત સારવાર સાથે તેની અસરકારકતાની તુલના કરવા માટે મોટા પાયે, નિયંત્રિત ક્લિનિકલ ટ્રાયલ્સની જરૂરિયાત પર ભાર મૂક્યો હતો.

સંદર્ભ સ્ત્રોત: શર્મા એસ, જૈન એસ, ઓટા એસ, ત્રિપાઠી એ, શિદ્ધિ પી, વાકોડે વી, રાજપૂત એસ, રાણા આર, શર્મા બીએસ, ખંડરી એસ, કુમાર એ. બેક્ટેરિયલ વેજિનોસિસના સંચાલનમાં પુષ્યાનુગ ચૂર્ણનું ક્લિનિકલ મૂલ્યાંકન: એક પ્રોસ્પેક્ટિવ સિંગલ-આર્મ મલ્ટિસેન્ટર પાયલોટ સ્ટડી. જર્નલ ઓફ રિસર્ચ ઇન આયુર્વેદિક સાયન્સ. 2025 જુલાઈ 1;9(4):152-60.

સંદર્ભ લિંક : (https://journals.lww.com/jras/fulltext/2025/07000/clinical_evaluation_of_pushyanug_churna_in_the.3.aspx)

નાના પગલાં આગળ: જ્વાલિયરના ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં આરોગ્ય અને આદતોમાં સુધારો.

જ્વાલિયર જિલ્લાના પાંચ ગામોમાં એક મોટો સામુદાયિક સર્વેક્ષણ હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો, જ્યાં મોટાભાગના રહેવાસીઓ અનુસૂચિત જાતિ (SC) સમુદાયના છે. આ સર્વેક્ષણમાં મહિલાઓના સ્વાસ્થ્ય અને જીવનધોરણમાં સકારાત્મક પ્રગતિ અને હજુ પણ સુધારાની જરૂર હોય તેવા ક્ષેત્રો - એમ બંને પાસાઓ જોવા મળ્યા છે. આ અભ્યાસ ડિસેમ્બર 2018 થી ડિસેમ્બર 2019 દરમિયાન કરવામાં આવ્યો હતો. સંશોધકોએ ધરોની મુલાકાત લીધી અને 2,573 મહિલાઓ તથા 1,829 બાળકો સહિત કુલ 4,402 લોકો પાસેથી માહિતી એકત્રિત કરી હતી. એક વ્યવસ્થિત પ્રશ્નાવલીનો ઉપયોગ કરીને, તેઓએ રહેઠાણની સ્થિતિ, શિક્ષણ, માસિક ધર્મ અને ગર્ભાવસ્થાનો ઇતિહાસ, વ્યસનો અને મહિલાઓ કેવી રીતે આરોગ્ય સેવાઓ મેળવે છે તે વિશેની વિગતો એકઠી કરી હતી. બાળકો માટે, આ સર્વેક્ષણમાં શાળા શિક્ષણ,

રસીકરણની સ્થિતિ, સામાન્ય બીમારીઓ, વૃદ્ધિ અને વિકાસ પર ધ્યાન આપવામાં આવ્યું હતું.

છબી સ્ત્રોત: આ છબી એઆઈ ફ્ટ છે.

સર્વેક્ષણ કરાયેલી મહિલાઓમાં, લગભગ ૩૫% મહિલાઓએ માસિક દરમિયાન દુખાવાની અને ૧૪% મહિલાઓએ અનિયમિત માસિક ચક્રની સમસ્યા હોવાનું જણાવ્યું હતું. એક સકારાત્મક બાબત એ જોવા મળી કે લગભગ ૯૦% પ્રસૂતિઓ હોસ્પિટલ અથવા આરોગ્ય કેન્દ્રોમાં થઈ હતી, જે પ્રસૂતિ માટે સંસ્થાકીય સેવાઓના વધતા ઉપયોગને દર્શાવે છે. માત્ર ૧૦% જેટલા જન્મ ઘરે થયા હતા, અને લગભગ ૯૭% પ્રસૂતિઓ સામાન્ય (નોર્મલ વેજિનલ) રીતે થઈ હતી.

જોકે, સર્વેક્ષણમાં પ્રજનન સ્વાસ્થ્ય અંગેની જાગૃતિમાં ઉણપ પણ જોવા મળી હતી. લગભગ ૪૪% મહિલાઓ ગર્ભનિરોધક પદ્ધતિઓથી અજાણ હતી, અને ૫૬% મહિલાઓ માસિક ધર્મ દરમિયાન યોગ્ય સ્વચ્છતાની પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરતી નહોતી. આહારની બાબતમાં, આશરે ૭૨% મહિલાઓએ મિશ્ર આહાર (શાકાહારી અને માંસાહારી બંને) લેતા હોવાનું જણાવ્યું હતું. અભ્યાસમાં એ પણ જણાવા મળ્યું કે લગભગ ૧૫% મહિલાઓમાં કોઈને કોઈ પ્રકારનું વ્યસન હતું, જેમાં મુખ્યત્વે ગુટખા અથવા પાન મસાલાનો સમાવેશ થાય છે.

આ તારણો દર્શાવે છે કે હોસ્પિટલ પ્રસૂતિ જેવી આરોગ્ય સેવાઓમાં સુધારો થઈ રહ્યો છે, તેમ છતાં આ સમુદાયોમાં પરિવાર નિયંત્રણ (ફેમીલી પ્લાનિંગ), માસિક ધર્મની સ્વચ્છતા અને તંદુરસ્ત જીવનશૈલી વિશે વધુ જાગૃતિ લાવવાની જરૂર છે. રહેઠાણ અને સ્વચ્છતા હજુ પણ ચિંતાના વિષયો છે. જોકે ૯૧% ઘરોમાં શૌચાલયની સુવિધા હતી અને ૭૧% ઘરોમાં હવાની અવરજવર (વેન્ટિલેશન) પૂરતી હતી, પરંતુ લગભગ ૮૦% પરિવારો શુદ્ધ ન કરેલા (non-purified) પીવાના પાણી પર નિર્ભર હતા અને લગભગ ૮૦% ઘરોમાં ગટર વ્યવસ્થા ખુલ્લી હતી.

બાળકોમાં રસીકરણનું પ્રમાણ લગભગ ૯૫% જોવા મળ્યું હતું. જોકે, ૬ થી ૧૨ વર્ષની વયના લગભગ ૨૧% બાળકો શાળાએ જતા નહોતા. શ્વસનતંત્રના ચેપ એ સૌથી સામાન્ય વારંવાર થતી બીમારી (૧૬.૫%) હતી, ત્યારબાદ ત્વચા અને પાચનતંત્રના ચેપ જોવા મળ્યા હતા.

શારીરિક વિકાસના મૂલ્યાંકનમાં જોવા મળ્યું કે આશરે ૯૩% બાળકોની ઊંચાઈ વય પ્રમાણે સામાન્ય હતી, પરંતુ ૧૯% બાળકો ઓછા વજનવાળા હતા. ગંભીર કુપોષણ દુર્લભ (૦.૧૬%) હતું, અને ૯૯.૮% બાળકોમાં એકંદરે વિકાસાત્મક સ્થિતિ સામાન્ય હતી.

આ તારણો સૂચવે છે કે સંસ્થાકીય પ્રસૂતિ અને રસીકરણ સેવાઓ મજબૂત પહોંચ ધરાવે છે, તેમ છતાં સ્વચ્છતા, માસિક ધર્મની સ્વચ્છતા અંગેનું શિક્ષણ અને બાળ પોષણ ક્ષેત્રે હજુ કેન્દ્રિત પ્રયત્નોની જરૂર છે. અભ્યાસ સૂચવે છે કે પ્રાથમિક આરોગ્ય સંભાળને મજબૂત બનાવવી, જેમાં સાંસ્કૃતિક રીતે સ્વીકૃત આયુર્વેદ-આધારિત સહાયનો સમાવેશ થાય છે, તે હાલના જાહેર આરોગ્ય કાર્યક્રમોના પૂરક બની શકે છે.

સંદર્ભ સ્ત્રોત: શર્મા ડી, સિંઘ એનકે, શ્રીવાસ્તવ પી, ભારતી પીએલ, પ્રકાશ ઓ, ગાવલી કે, માતા એસ, ઓટા એસ, મખીજા ડી, શાહી વીકે, માનથોટ્ટિથિલ એ. ગ્વાલિયર જિલ્લા, મધ્ય પ્રદેશ, ભારતમાં અનુસૂચિત જાતિ સમુદાયની મહિલાઓ અને બાળકોના સ્વાસ્થ્ય સંબંધિત ડેમોગ્રાફિક પ્રોફાઇલ પર એક ઓબ્ઝર્વેશનલ ક્રોસ-સેક્શનલ સર્વે અભ્યાસ. જર્નલ ઓફ રિસર્ચ ઇન આયુર્વેદિક સાયન્સ. ૨૦૨૬ જાન્યુઆરી ૧;૧૦(૧):૨૭-૩૬.

સંદર્ભ લિંક: (https://journals.lww.com/jras/fulltext/2026/01000/an_observational_cross_sectional_survey_study_psr.3.aspx)

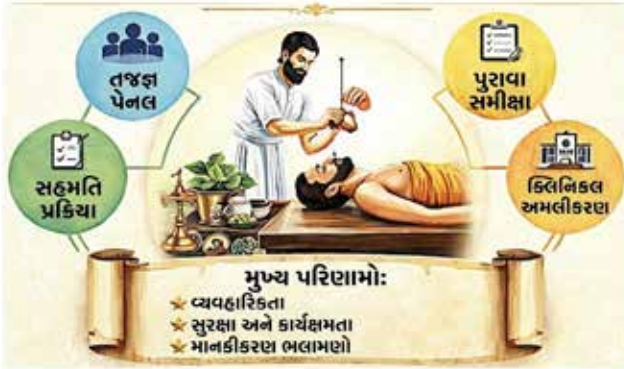
ક્લિનિકલ સર્વસંમતિ: સુરક્ષિત અને પ્રમાણિત મર્શ નસ્ય ચિકિત્સા માટેનો માર્ગ

પરંપરાગત આયુર્વેદિક ઉપચાર પદ્ધતિઓને આધુનિક પુરાવા આધારિત પ્રથાઓ સાથે સંકલિત કરવાની દિશામાં એક મહત્વપૂર્ણ પગલા રૂપે, તાજેતરના ફિઝિયોલોજી અભ્યાસમાં આયુર્વેદની મહત્વપૂર્ણ ઉપચાર પદ્ધતિ 'મર્શ નસ્ય' માટે ક્લિનિકલ સર્વસંમતિ નિવેદનો વિકસાવવામાં આવ્યા છે. આ પહેલનો હેતુ પ્રમાણભૂત ક્લિનિકલ પ્રેક્ટિસ માર્ગદર્શિકા સ્થાપિત કરવાનો હતો, જે આ થેરાપીના પ્રયોગ, શિક્ષણ અને મૂલ્યાંકન કરવાની રીતમાં પરિવર્તન લાવી શકે છે.

આ સંશોધનમાં આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે માન્યતા પ્રાપ્ત RAND/UCLA Appropriateness Method (RAM) નો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો, જે એક સંરચિત અભિગમ છે અને જેમાં વૈજ્ઞાનિક પુરાવા તથા નિષ્ણાતોના અભિપ્રાયને જોડીને ક્લિનિકલ પ્રક્રિયાઓની યોગ્યતા નક્કી કરવામાં આવે છે. સંશોધકોએ હેતુપૂર્વક નમૂના પસંદગી પદ્ધતિ દ્વારા આયુર્વેદ નિષ્ણાતોના વિવિધ પેનલ તૈયાર કર્યા, જેમાં ભારતના વિવિધ ભૌગોલિક પ્રદેશો—શહેરી તથા ગ્રામિણ વિસ્તારો—માંથી પ્રતિનિધિત્વ સુનિશ્ચિત કરવામાં આવ્યું હતું અને જેમાં ક્લિનિકલ પ્રેક્ટિસ, સંશોધન, શિક્ષણ અને વહીવટ જેવા વિવિધ ક્ષેત્રોની નિષ્ણાતતા સામેલ કરવામાં આવી હતી.

નિષ્ણાતતાના ઉચ્ચ ધોરણો જાળવવા માટે, માત્ર એવા આયુર્વેદ અભ્યાસકર્તાઓની પસંદગી કરવામાં આવી હતી જેમની પાસે મર્શ નસ્યમાં ૧૦ વર્ષથી વધુનો તબીબી અનુભવ હોય. અહેવાલ મુજબ, શરૂઆતમાં ૧૩ નિષ્ણાતોનો સંપર્ક કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાંથી ૯ નિષ્ણાતોએ સહભાગી થવા સંમતિ આપી હતી. આ નિષ્ણાતો શાસ્ત્રીય

આયુર્વેદ ગ્રંથો અને નસ્ય ચિકિત્સા સંબંધિત આધુનિક વિજ્ઞાનથી પણ સારી રીતે પરિચિત હતા. સંશોધન ટીમે શાસ્ત્રીય ગ્રંથો, આધુનિક અભ્યાસો અને અગ્રણી આયુર્વેદ હોસ્પિટલોના સર્વેક્ષણના આધારે શ્રેષ્ઠ પ્રેક્ટિસ સ્ટેટમેન્ટ્સ (BPSs) તૈયાર કર્યા છે.

(આ છબી એઆઈ ફૂટ છે.)

આ સંશોધનમાં, શરૂઆતમાં કુલ 75 શ્રેષ્ઠ પ્રેક્ટિસ સ્ટેટમેન્ટ્સ (BPSs) સૂચવવામાં આવ્યા હતા, જેનું બે તબક્કામાં વ્યવસ્થિત મૂલ્યાંકન કરવામાં આવ્યું હતું. અંતે 63 નિવેદનો પર સર્વસંમતિ સધાઈ હતી, જેને છ મુખ્ય વિભાગોમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યા છે: સામાન્ય સિદ્ધાંતો, પૂર્વ-તૈયારીની પ્રક્રિયાઓ, મુખ્ય ઉપચાર પ્રક્રિયા, ઉપચાર પછીની સંભાળ, ડોઝ/ માત્રા (માત્રા) સંબંધી વિચારણાઓ અને ગુણવત્તા ખાતરીના માપદંડો. નિષ્ણાતોની પેનલ વચ્ચે પ્રબળ સંમતિને આધારે, અંતિમ સ્વરૂપ આપવામાં આવેલા તમામ 63 નિવેદનોને ક્લિનિકલ માર્ગદર્શિકામાં સમાવવા માટે યોગ્ય અને માન્ય ગણવામાં આવ્યા હતા. સંશોધકે રજૂ કર્યું હતું કે, બે પ્રક્રિયાઓ - 'તાલમ' (માથાના ઉપરના ભાગે દવા રાખવાની પ્રક્રિયા) અને ખોપરી ઉપર ઔષધયુક્ત યૂર્ણનું ઘર્ષણ - ને મુખ્ય ભલામણોમાં સામેલ કરવામાં આવી નથી. નિષ્ણાતોએ સૂચવ્યું હતું કે આ પદ્ધતિઓને પ્રાદેશિક સ્તરના હસ્તક્ષેપ તરીકે ગણવામાં આવે અને વ્યાપક ક્લિનિકલ સ્વીકૃતિ આપતા પહેલા તેના પર વધુ વ્યવહારુ અભ્યાસ કરવાની જરૂરિયાત પર ભાર મૂક્યો હતો.

આ અભ્યાસ પરંપરાગત ઉપચાર પદ્ધતિઓના વ્યવસ્થિત દસ્તાવેજીકરણ અને તેના પ્રમાણીકરણની દિશામાં એક મહત્વપૂર્ણ પ્રગતિ સમાન છે. એક સુવ્યવસ્થિત અને સર્વસંમતિ-આધારિત માળખું તૈયાર કરીને, આ સંશોધન 'મર્શ નસ્ય'ના ક્લિનિકલ માનકીકરણ માટે મજબૂત પાયો નાખે છે, જેનાથી ક્લિનિકલ અને શૈક્ષણિક બંને સ્તરે તેની વિશ્વસનીયતા અને પુનરાવૃત્તિમાં સુધારો થશે. નિષ્ણાતોના મતે, આ અભિગમ અન્ય પંચકર્મ ઉપચારો અને આયુર્વેદિક ચિકિત્સાઓ માટે સમાન પુરાવા-આધારિત માર્ગદર્શિકા વિકસાવવા માટે એક મોડેલ તરીકે કાર્ય કરી શકે છે. આ ભલામણોથી ચિકિત્સકો, સંશોધકો, વિદ્યાર્થીઓ અને નીતિ નિર્ધારકો સહિતના તમામ હિતધારકોને મોટો ટેકો મળવાની અપેક્ષા છે. વિશ્વસ્તરે જ્યારે ઇન્ટિગ્રેટિવ મેડિસિન (સંકલિત ચિકિત્સા) પ્રત્યે રુચિ વધી રહી છે, ત્યારે આવી પહેલો

પરંપરાગત જ્ઞાન પ્રણાલીઓને આધુનિક આરોગ્યસંભાળના ધોરણો સાથે જોડવા માટેનું એક મહત્વનું પગલું સાબિત થશે.

સંદર્ભ વિગત: નાયર ડી.આર., અશ્વત્થીકુટી વી., કુમાર કે.પી., લાયક એસ., ખંડુરી એસ., ચંદ્રશેખરરાવ બી., શ્રીકાંત એન., આચાર્ય આર. મર્શ નસ્ય પર ક્લિનિકલ સર્વસંમતિ નિવેદનો - આયુર્વેદમાં ઉપચારાત્મક પ્રક્રિયાઓની ક્લિનિકલ પ્રેક્ટિસ માર્ગદર્શિકા વિકસાવવા તરફનો એક વ્યવહારુ અભ્યાસ. જર્નલ ઓફ આયુર્વેદ એન્ડ ઇન્ટિગ્રેટિવ મેડિસિન. 2026 માર્ચ 1;17(2):101298.

સંદર્ભ કડી: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0975947625001743>

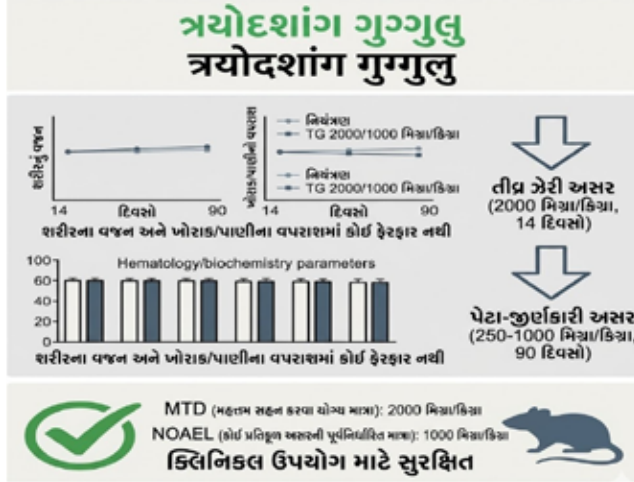
તાજેતરનો એક અભ્યાસ ' ત્રયોદશાંગ ગુગ્ગુલુ'ની સુરક્ષાના પુરાવા પૂરા પાડે છે - જે સ્નાયુ અને હાડકાંના રોગો માટે જાણીતી આયુર્વેદિક બનાવટ છે.

સેન્ટ્રલ આયુર્વેદ રિસર્ચ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ, કોલકાતાના સંશોધકો દ્વારા કરવામાં આવેલા એક અભ્યાસમાં આયુર્વેદિક દવા ત્રયોદશાંગ ગુગ્ગુલુની સુરક્ષાના પુરાવાઓનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવ્યું છે, જે સાંધા અને સ્નાયુઓને લગતા રોગોમાં આ દવાના ક્લિનિકલ ઉપયોગ માટે આશ્વાસન આપે છે. ત્રયોદશાંગ ગુગ્ગુલુ એ એક શાસ્ત્રીય આયુર્વેદિક બનાવટ છે જે સામાન્ય રીતે સાંધાના દુખાવા, જકડાઈ જવું અને સોજા માટે સૂચવવામાં આવે છે. તે આયુર્વેદમાં જાણીતી જડીબુટ્ટીઓના મિશ્રણનો ઉપયોગ કરીને તૈયાર કરવામાં આવે છે, જેમાં અશ્વગંધા, 'ગળો/ગીલોય'(ટીનોસ્પોરા કોર્ડોફોલિયા)થી, 'સૂંઠ (ઝિંગિબર ઓફિસિનેલ) અને ગુગ્ગુલુ (કોમ્મિફોરા વાઇટી) સાથે અન્ય ઘટકો અને ગાયના ધીનો સમાવેશ થાય છે. આ વનસ્પતિઓ પરંપરાગત ચિકિત્સામાં સોજો ઘટાડવા અને સાંધાના એકંદર સ્વાસ્થ્યને ટેકો આપવા માટે વ્યાપકપણે મૂલ્યવાન માનવામાં આવે છે.

અભ્યાસ અનુસાર, આ દવાનું પ્રારંભિક મૂલ્યાંકન 'એક્ચ્યુટ ઓરલ ટોક્સિસિટી' (તીવ્ર મૌખિક ઝેરી અસરો) ના પરીક્ષણ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં પ્રાયોગિક ઉંદરોને શરીરના વજનના કિલોગ્રામ દીઠ 2000 મિલીગ્રામનો એક ઉચ્ચ ડોઝ/ માત્રા આપવામાં આવ્યો હતો. ત્યારબાદ, તાત્કાલિક કોઈ ઝેરી લક્ષણો દેખાય છે કે કેમ તે જાણવા માટે પ્રાણીઓનું 14 દિવસ સુધી અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું. અવલોકન સમયગાળા દરમિયાન કોઈ મૃત્યુ અથવા સારવાર સંબંધિત પ્રતિકૂળ અસરો નોંધાઈ ન હતી, જે સૂચવે છે કે પરીક્ષણ કરાયેલા માત્રા પર આ દવાની સુરક્ષા પ્રોફાઇલ ઉત્તમ છે.

આ પ્રારંભિક પરીક્ષણ બાદ, 90 દિવસ સુધી સતત ડોઝ/ માત્રા આપવાનો 'સબ-કોનિક ઓરલ ટોક્સિસિટી' અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં પ્રાયોગિક પ્રાણીઓને શરીરના વજનના પ્રતિ કિલો દીઠ 250, 500 અને 1000 મિલીગ્રામના સ્તરે આ દવા આપવામાં આવી હતી. અભ્યાસના સમગ્ર સમયગાળા દરમિયાન, ઝેરી અસરોના ક્લિનિકલ ચિહ્નો જાણવા માટે પ્રાણીઓનું પદ્ધતિસરનું નિરીક્ષણ

કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં ખોરાક અને પાણીના સેવનમાં ફેરફાર, લોહીના પરીક્ષણો અને બાયોકેમિકલ સૂચકાંકોનો સમાવેશ થાય છે. સંશોધનના તારણો દર્શાવે છે કે શારીરિક, રક્ત સંબંધિત કે બાયોકેમિકલ માપદંડોમાં માત્રા (ડોઝ)/ માત્રાને કારણે કોઈ નોંધપાત્ર ફેરફાર થયો નથી, જે પ્રાયોગિક પરિસ્થિતિઓ હેઠળ પ્રણાલીગત ઝેરી અસરોની ગેરહાજરી સૂચવે છે.

(આ છબી એઆઈ ફૂટ છે.)

આ અવલોકનોના આધારે, 90 દિવસના સતત ડોઝ/ માત્રા આપવાના અભ્યાસમાંનો (NOAEL) ઓબ્ઝર્વ્ડ એડવર્સ ઇફેક્ટ લેવલ' શરીરના વજનના પ્રતિ કિલો દીઠ 1000 મિલીગ્રામ સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું હતું. આ દર્શાવે છે કે પ્રાણી મોડેલમાં લાંબા સમય સુધી આ માત્રામાં દવા આપવા છતાં કોઈ પ્રતિકૂળ અસરો જોવા મળી નથી.

વ્યવહારિક અને જાહેર આરોગ્યના દ્રષ્ટિકોણથી એ નોંધવું મહત્વપૂર્ણ છે કે NOAEL એ એક ઝેરી વિજ્ઞાન સંબંધિત સંદર્ભ બિંદુ છે, નહીં કે સીધી રીતે લાગુ પાડી શકાય તેવો માનવ ડોઝ/ માત્રા. પ્રમાણભૂત જોખમ મૂલ્યાંકન પદ્ધતિઓમાં પ્રાણીઓના ડેટા પરથી માનવ માટે સુરક્ષિત એક્સપોઝર લેવલ નક્કી કરવા માટે અનિશ્ચિતતા અને સુરક્ષા પરિબલોને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે, જેના પરિણામે સામાન્ય રીતે ભલામણ કરેલ ડોઝ/ માત્રા નોંધપાત્ર રીતે નીચો હોય છે. ત્રયોદશાંગ ગુગ્ગુલુના સંદર્ભમાં, આ તારણો સૂચવે છે કે આયુર્વેદિક પ્રેક્ટિસમાં જે માત્રામાં આ દવા સૂચવવામાં આવે છે, તે સુરક્ષાના વિશાળ ગાળાની અંદર હોવાની શક્યતા છે.

સંશોધકોએ તારણ કાઢ્યું છે કે આ અભ્યાસ ત્રયોદશાંગ ગુગ્ગુલુની સુરક્ષાના પાસાઓને સમર્થન આપતા પ્રાયોગિક પુરાવા પૂરા પાડે છે. જોકે, તેઓ ભારપૂર્વક જણાવે છે કે તેનો ઉપયોગ લાયકાત ધરાવતા આરોગ્ય નિષ્ણાતોની દેખરેખ હેઠળ જ થવો જોઈએ, અને નિષ્ણાતની સલાહ વગર ડોઝ/ માત્રામાં વધારો કરવાનું કે જાતે જ દવા લેવાનું ટાળવું જોઈએ. આ અભ્યાસ પરંપરાગત આયુર્વેદિક બનાવટોના વૈજ્ઞાનિક પ્રમાણીકરણમાં ફાળો આપે છે અને ખાસ કરીને સ્નાયુ અને હાડકાના વિકારોના સંચાલનમાં, પુરાવા-આધારિત ક્લિનિકલ પ્રેક્ટિસમાં તેમના તર્કબદ્ધ સંકલનને ટેકો આપે છે.

સંદર્ભ સ્ત્રોત: બોરા એમ., સિન્હા બી.એમ., ગૌતમ એમ.કે., ગાયધાની એસ.એન., ઉપાધ્યાય એસ.એન., જમદગ્ની એસ.બી., દીક્ષિત એ.કે. પ્રાયોગિક પ્રાણીઓમાં શાસ્ત્રીય આયુર્વેદિક બનાવટ ત્રયોદશાંગ ગુગ્ગુલુનો ટોક્સિસિટી (ઝેરી અસરો) અભ્યાસ. ટોક્સિકોલોજી ઇન્ટરનેશનલ. 2023;30(2):131-8.

સંદર્ભ કડી: (<https://informaticsjournals.co.in/index.php/toxi/article/view/30617/22332>)

ક્લિનિકલ અભ્યાસમાં(ડીજીટલ આઈ ફટીગ) ડિજિટલ ઉપકરણોના ઉપયોગથી થતા આંખના થાકનેનિયંત્રિત કરવામાં આયુર્વેદની ભૂમિકા પર પ્રકાશ પાડવામાં આવ્યો છે.

આજના ડિજિટલ યુગમાં, ઘણા લોકો કમ્પ્યુટર સ્ક્રીન, મોબાઇલ ફોન અને અન્ય ડિજિટલ ઉપકરણો સામે કલાકો વિતાવે છે. પરિણામે, મોટી સંખ્યામાં લોકો 'કમ્પ્યુટર વિઝન સિન્ડ્રોમ' થી પીડાય છે, જેને 'ડિજિટલ આઈ સ્ટ્રેન' તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. આ સ્થિતિને કારણે આંખોમાં સૂકાપણું કે બળતરા, લાલાશ, જાંખી અથવા ભેવડી દ્રષ્ટિ, આંખોનો થાક, માથાનો દુખાવો, પ્રકાશ સામે સંવેદનશીલતા, અતિશય પાણી આવવું અને ગરદન, ખભા તથા પીઠમાં દુખાવા જેવા અનેક અસ્વસ્થ લક્ષણો થઈ શકે છે.

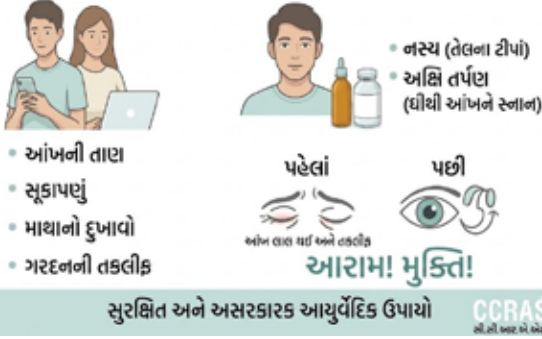
સ્ક્રીન-સંબંધિત આંખના વિકારોના વધતા જતા બોજને ધ્યાનમાં રાખીને, સેન્ટ્રલ આયુર્વેદ રિસર્ચ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ફોર કાર્ડિયોવાસ્ક્યુલર ડિસીઝ ના સંશોધકોએ એક ક્લિનિકલ અભ્યાસમાંથી પ્રોત્સાહક તારણો રજૂ કર્યા છે. આ અભ્યાસમાં લાંબા સમય સુધી ડિજિટલ ઉપકરણોના ઉપયોગ સાથે સંકળાયેલા 'કમ્પ્યુટર વિઝન સિન્ડ્રોમ' ના સંચાલનમાં આયુર્વેદિક ઉપચારોના પ્રભાવનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવ્યું છે.

કમ્પ્યુટર વિઝન સિન્ડ્રોમમાં આંખ અને આંખ સિવાયના (એક્સ્ટ્રા-ઓક્યુલર) અનેક લક્ષણોનો સમાવેશ થાય છે, જેમ કે આંખોમાં સૂકાપણું, બળતરા, લાલાશ, ધૂંધળી અથવા ડબલ દૃષ્ટિ, આંખનો થાક, માથાનો દુખાવો, પ્રકાશ પ્રત્યે સંવેદનશીલતા (ફોટોફોબિયા), વધુ પાણી આવવું, તેમજ ગળા, ખભા અને પીઠમાં પેશી-અસ્થિ સંબંધિત અસ્વસ્થતા. આ સ્થિતિના વધતા વ્યાપ અને સુરક્ષિત તથા ટકાઉ વ્યવસ્થાપન વ્યૂહરચનાઓની જરૂરિયાતને ધ્યાનમાં રાખીને, તપાસકર્તાઓએ શાસ્ત્રીય આયુર્વેદિક સારવારની રોગનિવારક ક્ષમતાનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે આ ક્લિનિકલ અભ્યાસની રચના કરી હતી.

અભ્યાસમાં કુલ 62 દર્દીઓની નોંધણી કરવામાં આવી હતી અને તમામ સહભાગીઓના ડેટાનો આંકડાકીય વિશ્લેષણમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. સહભાગીઓમાં મોટાભાગના યુવાન પુખ્ત વયના હતા, જેમાં 40.32% લોકો 25-30 વર્ષની વયના અને 38.71% લોકો 19-24 વર્ષની વય વચ્ચેના હતા. પુરુષ સહભાગીઓનું પ્રમાણ 70.97% હતું, અને 61.3% લોકો ડેસ્ક-આધારિત વ્યવસાયો સાથે જોડાયેલા હતા, જે ઊંચું સ્ક્રીન એક્સપોઝર (સ્ક્રીન સામે વધુ સમય વિતાવવો) દર્શાવે છે.

અભ્યાસમાં દર્દીઓને ત્રણ દિવસ સુધી દિવસમાં બે વાર જમતા પહેલા 3-5 ગ્રામની માત્રામાં હિંચવાદક ચૂર્ણ આપવામાં આવ્યું હતું, ત્યારબાદ વિરેચન (શુદ્ધિકરણ) માટે રાત્રે સૂતી વખતે નવશેકા પાણી સાથે 5 ગ્રામ

અવિપત્તિકર ચૂર્ણ આપવામાં આવ્યું હતું. અણુ તેલ દ્વારા નસ્ય ચિકિત્સા સતત સાત દિવસ (દિવસ 1-7) માટે દરરોજ સવારે દરેક નસકોરામાં 8 ટીપાંના ડોઝ/ માત્રામાં આપવામાં આવી હતી. મહાત્રિફલાધ ઘૃતનો ઉપયોગ કરીને સવારના સમયે ત્રણ દિવસ સુધી અક્ષિ તર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું અને 15 દિવસના અંતરાલ પછી તેને પુનરાવર્તિત કરવામાં આવ્યું હતું (દિવસ 8-10 અને 26-28). વધુમાં, દિવસ 1 થી શરૂ કરીને કુલ 42 દિવસ માટે, મહાત્રિફલાધ ઘૃતનું 5 મિલીની માત્રામાં દિવસમાં બે વાર ખાલી પેટે (એકવાર સવારે અને ફરીથી સાંજે જમવાના ત્રણ કલાક પહેલાં) સેવન કરવાનું સૂચવવામાં આવ્યું હતું.

(આ છબી એઆઈ ફૂટ છે.)

ક્લિનિકલ સ્ક્રિનિંગ અને લેખિત સંમતિ બાદ, સહભાગીઓને એક બહુવિધ સારવાર પદ્ધતિ હેઠળ રાખવામાં આવ્યા હતા. જેમાં સાત દિવસ માટે નાક વાટે આપવામાં આવતી અણુ તેલની નસ્ય ચિકિત્સા અને ત્રણ દિવસ માટે મહાત્રિફલાધ ઘૃતનો ઉપયોગ કરીને અક્ષિ તર્પણનો સમાવેશ થતો હતો, જે 15 દિવસના અંતરાલ પછી ફરીથી પુનરાવર્તિત કરવામાં આવ્યું હતું. આ ઉપરાંત, 42 દિવસના સમયગાળા માટે દિવસમાં બે વાર નવશેકા પાણી સાથે મહાત્રિફલાધ ઘૃતનું મૌખિક સેવન સૂચવવામાં આવ્યું હતું.

ક્લિનિકલ મૂલ્યાંકન દ્વારા ડિજિટલ આઈ સ્ટ્રેન સાથે જોડાયેલી મુખ્ય ફરિયાદોમાં આંકડાકીય રીતે નોંધપાત્ર સુધારો જોવા મળ્યો હતો. પેયર્ડ ટી-ટેસ્ટ (Paired t-test) ના વિશ્લેષણમાં, બેઝવાઇન મૂલ્યોની સરખામણીએ તમામ આકારણી બિંદુઓ (8મા, 26મા અને 42મા દિવસે) તેમજ 56મા દિવસે ફોલો-અપ દરમિયાન અત્યંત નોંધપાત્ર પરિણામો ($p < 0.001$) પ્રાપ્ત થયા હતા. નોંધનીય છે કે, આંખોમાં સૂકાપણું, બળતરા અને અતિશય પાણી આવવા જેવા લક્ષણોમાં 1% ના મહત્વના સ્તરે 8મા દિવસે નોંધપાત્ર સુધારો જોવા મળ્યો હતો, જ્યારે આંખોની લાવાશમાં સુધારો આ પ્રારંભિક તબક્કે આંકડાકીય રીતે નોંધપાત્ર ન હતો.

સહભાગીઓએ આંખનો થાક, માથાનો દુખાવો, આંખી દ્રુષ્ટિ, સૂકાપણું, બળતરા અને અતિશય પાણી આવવાની સમસ્યામાં સ્પષ્ટ ઘટાડો નોંધાવ્યો હતો, જેમાંના કેટલાક વ્યક્તિઓને સારવારના પ્રથમ સપ્તાહમાં જ લક્ષણોમાં રાહત મળી હતી. વસ્તુનિષ્ઠ તારણોએ 'ટીયર ફ્લો' ની સ્થિરતામાં સુધારો દર્શાવ્યો હતો, જે આંખની સપાટીના સ્વાસ્થ્યમાં થયેલા વધારાનો નિર્દેશ કરે છે. ઉપચાર પૂર્ણ થયાના બે

અઠવાડિયા પછી કરવામાં આવેલા ફોલો-અપમાં પણ ફાયદા જળવાઈ રહ્યા હતા, જે આ સારવારની લાંબાગાળાની સંભવિત અસરકારકતા સૂચવે છે. મહત્વની વાત એ છે કે, સમગ્ર અભ્યાસ દરમિયાન ઘવાની કોઈ વિપરીત અસર કે સુરક્ષા સંબંધી ચિંતાઓ જોવા મળી ન હતી, જે આ સારવાર પદ્ધતિની અનુકૂળતા સાબિત કરે છે. સંશોધકો એવા નિષ્કર્ષ પર આવ્યા છે કે આયુર્વેદિક ઉપચારો, ખાસ કરીને અણુ તેલ સાથેનું નસ્ય અને મહાત્રિફલાધ ઘૃત સાથેની નેત્ર ચિકિત્સા, ડિજિટલ આઈ સ્ટ્રેનના સંચાલન માટે સુરક્ષિત અને અસરકારક પૂરક અભિગમ બની શકે છે. આ અભ્યાસ ડિજિટલ યુગમાં જીવનશૈલી સંબંધિત વિકારોને દૂર કરવા માટે આધુનિક તબીબી પ્રેક્ટિસ સાથે પરંપરાગત જ્ઞાનને સાંકળવાના મહત્વ પર ભાર મૂકે છે.

સંદર્ભ સ્ત્રોત: મખીજા ડી, દુઆ એમ, ઓટા એસ, જાધવ એન, વેદી એસકે, ભારતી, શર્મા બીએસ, ખંડુરી એસ, રાણા આર, સિંઘલ આર, શ્રીકાંત એન, ધીમાન કેએસ. કોમ્પ્યુટર વિઝન સિન્ડ્રોમના સંચાલનમાં મહાત્રિફલાધ ઘૃત અને અણુ તેલ નસ્યની અસરકારકતાનું ક્લિનિકલ મૂલ્યાંકન. જે. રેસ. આયુર્વેદિક સાયન્સ (J Res Ayurvedic Sci) 2018; 2(3): 156-163.

સંદર્ભ લિંક: (https://journals.lww.com/jras/abstract/2018/02030/clinical_evaluation_of_efficacy_of_mahatriphaladya.2.aspx)

કેસ અભ્યાસ સૂચવે છે કે આયુર્વેદ અગ્નિકર્મ (થર્મલ) ચિકિત્સા માઈગ્રેનના દુખાવામાં ઝડપી રાહત આપવાની ક્ષમતા ધરાવે છે.

આધાશીશી (માઈગ્રેન) એક જટિલ ન્યુરોલોજીકલ (ચેતાતંત્રને લગતી) સ્થિતિ છે, જે સામાન્ય માથાના દુખાવા કરતા તદ્દન અલગ છે અને તે વૈશ્વિક આરોગ્ય પર મોટો બોજ બની રહી છે. માઈગ્રેનના મુખ્ય લક્ષણોમાં માથાના કોઈ એક ભાગમાં થતો અસહ્ય ધબકારા સાથેનો દુખાવો, ઉબકા આવવા અને પ્રકાશ તેમજ અવાજ પ્રત્યે વધેલી સંવેદનશીલતાનો સમાવેશ થાય છે. તે વિશ્વભરમાં શારીરિક અક્ષમતા માટેના મુખ્ય કારણોમાંનું એક છે. નોન-સ્ટીરોઇડલ એન્ટી-ઇન્ફ્લેમેટરી ડ્રગ્સ (NSAIDs) અને ટ્રિપ્ટાન્સ જેવી પ્રમાણભૂત સારવાર ઉપલબ્ધ હોવા છતાં, ઘણા દર્દીઓ અપૂરતી રાહત, પ્રતિકૂળ આડઅસરો અથવા વારંવાર આવતા હુમલાની ફરિયાદ કરે છે. તાજેતરના એક ક્લિનિકલ કેસ રિપોર્ટ 'અગ્નિકર્મ' તરફ ધ્યાન દોર્યું છે. આ એક પ્રાચીન આયુર્વેદિક તકનીક છે જેમાં માઈગ્રેનના તીવ્ર હુમલા સમયે ઝડપી રાહત આપવા માટે નિયંત્રિત ગરમીનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. પરંપરાગત રીતે આયુર્વેદમાં સ્નાયુ અને હાડકાના લાંબાગાળાના દુખાવાના વ્યવસ્થાપન માટે વપરાતી આ અગ્નિકર્મ પદ્ધતિમાં, ઘાતુના ગરમ સાધન (શલાકા) ને ત્વચાના નિર્ધારિત બિંદુઓ પર થોડા સમય માટે સ્પર્શ કરાવવામાં આવે છે. આ રિપોર્ટ

10 વર્ષથી વારંવાર થતા માઈગ્રેનની સમસ્યાથી પીડાતા એક 58 વર્ષીય મહિલાના કેસનું દસ્તાવેજીકરણ કરે છે. તેઓ ત્રણ દિવસથી ચાલી રહેલા માઈગ્રેનના તીવ્ર હુમલા સાથે આવ્યા હતા, જેના પર પરંપરાગત પીડાનાશક દવાઓની કોઈ અસર થઈ રહી નહોતી અને દુખાવાની તીવ્રતા 10 માંથી 10 ના સ્તર પર હતી. તબીબોએ જમણા લમણાના ભાગે, જ્યાં દુખાવો સૌથી વધુ હતો, ત્યાં ચોક્કસ બિંદુ પર અગ્નિકર્મ

ચિકિત્સા આપી હતી. રિપોર્ટ અનુસાર, આ પ્રક્રિયાથી લક્ષણોમાં ખૂબ જ ઝડપી સુધારો જોવા મળ્યો હતો. માત્ર બે મિનિટની અંદર, દર્દીને ધબકારા સાથે થતા દુખાવામાં નોંધપાત્ર ઘટાડો અનુભવાયો અને પાંચ મિનિટમાં તેમનો પેઇન સ્કોર ઘટીને લગભગ શૂન્ય થઈ ગયો. દર્દી ફરીથી પ્રકાશ સહન કરવા સક્ષમ બન્યા અને કોઈપણ અગવડતા વગર પોતાની આંખો ખોલી શક્યા હતા.

ચિત્ર સ્ત્રોત : <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11282372/>

આ પ્રક્રિયા દર્દી દ્વારા સારી રીતે સહન કરવામાં આવી હતી, જેમાં પ્રયોગના સ્થાને માત્ર હળવી અને ક્ષણિક અગવડતા થઈ હતી. ત્વચા પર સ્થાનિક સ્તરે થોડો ડાઘ પડ્યો હતો, જે આશરે છ અઠવાડિયામાં સંપૂર્ણપણે મટી ગયો હતો અને તેનાથી કોઈ કાયમી નિશાન (ડાઘ) રહ્યા નહોતા. જોવા મળેલી અસરો પાછળની સૂચિત પ્રક્રિયામાં ટ્રાઈજેમિનલ નર્વ જે માઈગ્રેનની પેથોફિઝિયોલોજીમાં સામેલ એક મુખ્ય માર્ગ છે — તેની સાથેના વેદના સંકેતોમાં આવતો બદલાવ જવાબદાર હોવાનું મનાય છે. સંશોધકોનું અનુમાન છે કે નિયંત્રિત ગરમીનો સ્તેજક હંગામી ધોરણે દુખાવાના સંકેતોના પ્રસારણમાં ખલેલ પહોંચાડી શકે છે અથવા તેને રોકી શકે છે, જે અસરકારક રીતે માઈગ્રેનના હુમલાને ઓછો કરી શકે છે.

એક નાના પાયલોટ અભ્યાસના સહાયક પુરાવા સૂચવે છે કે અગ્રિકર્મ ને આયુર્વેદિક હર્બલ સારવાર સાથે જોડવાથી માઈગ્રેનના હુમલાની આવૃત્તિ અને તેની સાથે જોડાયેલી સંવેદનાત્મક અતિસંવેદનશીલતા બંનેમાં ઘટાડો થઈ શકે છે. જો કે, સંશોધકો ભાર મૂકે છે કે આ તારણો હજુ પ્રાથમિક તબક્કે છે. જોકે આ પ્રક્રિયાને પરંપરાગત સારવારના વિકલ્પ તરીકે જોવામાં આવતી નથી, પરંતુ અગ્રિકર્મ એ તીવ્ર માઈગ્રેન વ્યવસ્થાપન માટે ઓછી કિંમતનો અને ઝડપી અસર કરતો પૂરક વિકલ્પ બની શકે છે. વ્યાપક ક્લિનિકલ સ્વીકૃતિ માટે તેની અસરકારકતા, સલામતી અને અંતર્ગત કાર્યપદ્ધતિને પ્રમાણિત કરવા માટે હજુ વધુ મોટા પાયે અને નિયંત્રિત અભ્યાસની જરૂર છે.

સંદર્ભ સ્ત્રોત: બાલકૃષ્ણન પી, સુરેન્દ્રન ઈ.એસ., રાજ એલ.એસ. માઈગ્રેનના માથાના દુખાવાના તીવ્ર હુમલામાં અગ્રિકર્મ ચિકિત્સા દ્વારા તાત્કાલિક રાહત — એક કેસ રિપોર્ટ. જર્નલ ઓફ આયુર્વેદ એન્ડ ઇન્ટિગ્રેટિવ મેડિસિન. 1 મે, 2024; 15(3): 100953.

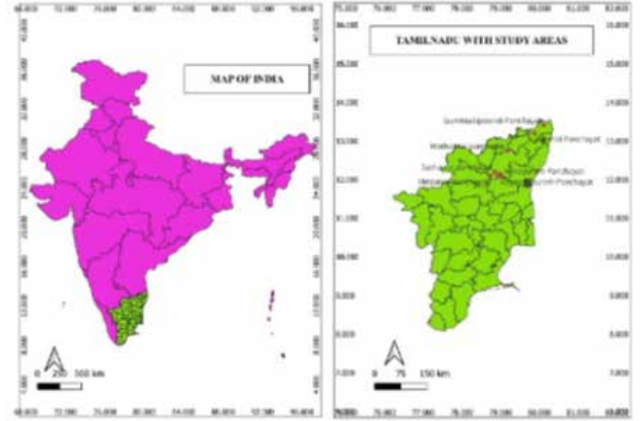
સંદર્ભ લિંક: (<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11282372/>)

આરોગ્ય પ્રણાલી સંશોધન

અભ્યાસ તમિલનાડુના આદિવાસી સમુદાયોમાં બિન-ચેપી રોગોના છુપાયેલા બોજને ઉજાગર કરે છે.

ક્ષેત્રીય આયુર્વેદ અનુસંધાન સંસ્થાન, ચેન્નઈના સંશોધકો દ્વારા કરવામાં આવેલ તાજેતરના એક કોસ-સેક્શનલ અભ્યાસે તમિલનાડુમાં અનુસૂચિત જનજાતિ (ST) વસ્તી દ્વારા સામનો કરવામાં આવતા આરોગ્ય પડકારો પર નવો પ્રકાશ પાડ્યો છે. આ અભ્યાસ સામાજિક-આર્થિક ગેરફાયદા, પર્યાવરણીય જોખમી પરિબલો અને વધી રહેલા બિન-ચેપી રોગો (NCDs) ના બોજ વચ્ચેના જટિલ આંતરસંબંધોને ઉજાગર કરે છે. રાજ્યની કુલ વસ્તીના માત્ર 1.1% (આશરે 7.95 લાખ વ્યક્તિઓ) હોવા છતાં, આ સમુદાયો ગુણવત્તાયુક્ત અને સસ્તું આરોગ્યસંભાળ મેળવવાની બાબતમાં નોંધપાત્ર રીતે વંચિત રહ્યા છે.

ઓગસ્ટ 2020 થી માર્ચ 2021 વચ્ચે હાથ ધરવામાં આવેલ આ અભ્યાસ તિરુવલ્લુર અને તિરુવન્નામલાઈ જિલ્લાના આઠ મુખ્ય આદિવાસી પંચાયત વિસ્તારો પર કેન્દ્રિત હતો. સંશોધકોએ 1,729 પરિવારોના 7,074 વ્યક્તિઓનો રૂબરૂ મુલાકાત અને માળખાગત ઈન્ટરવ્યુ દ્વારા સર્વે કર્યો હતો, જેનો ઉદ્દેશ્ય સામાજિક-વસ્તીવિષયક અને પર્યાવરણીય પરિબલોની સાથે બિન-ચેપી રોગોના વ્યાપનું મૂલ્યાંકન કરવાનો હતો.

ચિત્ર સ્ત્રોત: <https://www.ijam.co.in/index.php/ijam/article/view/5698/1401>

તારણો દર્શાવે છે કે સર્વેક્ષણ કરાયેલ વસ્તીના 8.98% લોકો ઓછામાં ઓછા એક બિન-ચેપી રોગથી પીડાય છે. આમાંથી, ઓસ્ટિયોઆર્થ્રાઇટિસ સૌથી વધુ પ્રચલિત સ્થિતિ (7.39%) તરીકે ઉભરી આવી હતી, ત્યારબાદ ડાયાબિટીસ (1.46%), જ્યારે સ્ટ્રોક અને અસ્થમા તુલનાત્મક રીતે દુર્લભ હતા. જો કે આ આંકડા સાધારણ દેખાઈ શકે છે, સંશોધકો ચેતવણી આપે છે કે નિદાનમાં અછત અને આરોગ્યસેવાઓ સુધી મર્યાદિત પહોંચના કારણે વાસ્તવિક રોગબોજ વધુ હોઈ શકે છે, જે આ આંકડાઓમાં સંપૂર્ણ રીતે પ્રતિબિંબિત થતો નથી.

અભ્યાસની એક વિશેષતા વસ્તીની સામાજિક-વસ્તી વિષયક પ્રોફાઇલ હતી. પુખ્ત વયના લોકોમાં, અડધાથી વધુ (50.27%) અભણ હતા, જે રાજ્યની સરેરાશ કરતા નોંધપાત્ર રીતે વધારે છે. ખાસ કરીને મહિલાઓમાં

સાક્ષરતાની અસમાનતા સ્પષ્ટ હતી. વસ્તી લિંગ દ્વારા લગભગ સમાનરૂપે વહેંચાયેલી હતી, અને પુખ્ત વયના લોકોની મોટી બહુમતી (76.63%) પરિણીત હતી. મોટાભાગના સહભાગીઓ દ્વારા મધ્યમ શારીરિક પ્રવૃત્તિની જાણ કરવામાં આવી હતી, જે મુખ્યત્વે તેમના વ્યવસાયોની હસ્તચાલિત સ્વરૂપની કામગીરીને કારણે હતી.

સંશોધન મુજબ, લગભગ તમામ ઉત્તરદાતાઓ (99.86%) એ માંસાહારી આહાર લેવાનું જણાવ્યું હતું જે, પ્રોટીનની ઉપલબ્ધતા સૂચવે છે, પરંતુ મર્યાદિત આહાર વિવિધતાને કારણે સંભવિત સૂક્ષ્મ પોષક તત્વોની ઉણપ સૂચવે છે, જે આરોગ્યના પરિણામોમાં મુખ્ય ફાળો આપનાર તરીકે જીવનશૈલી અને વર્તણૂકીય જોખમ પરિબલોના ઉદભવને સૂચવે છે. તમાકુનો ઉપયોગ, ધૂમ્રપાન અને આલ્કોહોલનું સેવન અનુક્રમે 2.43%, 13.22% અને 10.70% વસ્તી દ્વારા નોંધાયું હતું, જે ક્રોનિક રોગોનું જોખમ વધારવા માટે જાણીતું છે. સર્વેક્ષણમાં જાણવા મળ્યું છે કે 60.4% ઘરોમાં પર્યાપ્ત વાયુસંચાર (વેન્ટિલેશન) નો અભાવ છે, જ્યારે 99.2% ખુલ્લા ડ્રેનેજ સિસ્ટમ્સ પર આધાર રાખે છે, જે સૂચવે છે કે પર્યાવરણીય પરિસ્થિતિઓ આરોગ્યના જોખમોને વધુ જટિલ બનાવે છે. 82.1% ઘરોમાં શૌચાલયોની સુવિધા હોવા છતાં, વપરાશ ઓછો રહ્યો છે, જેમાં 17.06% પરિવારો હજી પણ ખુલ્લામાં શૌચ કરે છે. પીવાના પાણીની સલામતી એ બીજી મોટી ચિંતા હતી: લગભગ 98.8% ઉત્તરદાતાઓ અશુદ્ધ પાણી પીતા હતા, જેના કારણે જઠરાંત્ર સંબંધિત ચેપનો જોખમ વધે છે. સંશોધકોએ અવલોકન કર્યું હતું કે અભ્યાસ કરેલી વસ્તીમાં, આવાસની સ્થિતિ સાધારણ હતી, લગભગ અડધા ઘરોમાં ઘાસચારાવાળી છત હતી અને ઘણા લોકો રસોઈ માટે લાકડા, કોલસો અથવા ગાયના છાણ જેવા બાયોમાસ ઇંધણ પર આધાર રાખે છે, જે ઘરની અંદરના વાયુ પ્રદૂષણ અને શ્વસન સમસ્યાઓ સાથે સંકળાયેલા પરિબલો છે. મચ્છર કોઇલના લગભગ સાર્વત્રિક ઉપયોગથી વેક્ટર-જન્ય રોગો અને ઘરની અંદર હવાની ગુણવત્તા વિશેની ચિંતાઓ પણ પ્રકાશિત થઈ હતી.

અધ્યયનમાં જણાવાયું છે કે આ સમુદાયોના બાળકોને વધારાના પડકારોનો સામનો કરવો પડ્યો હતો. સર્વેક્ષણ કરાયેલા 2,031 બાળકોમાંથી, 10 વર્ષથી ઓછી ઉંમરના લગભગ એક તૃતીયાંશ બાળકો શાળાએ જતા ન હતા. શ્વસન, જઠરાંત્રિય અને ત્વચાની સ્થિતિ સહિતના પુનરાવર્તિત ચેપના કેસો નોંધાયા હતા. ચિંતાજનક રીતે, કોઈ પણ બાળકને લોહિતત્વ (આયર્ન) અથવા વિટામિન્સ જેવા પોષક પૂરવણીઓ મળી રહી ન હતી, જે લાંબા ગાળાના વિકાસલક્ષી પરિણામો વિશે ચિંતા ઉભી કરે છે. કિશોરવયની છોકરીઓમાં, 11%થી વધુમાં વિલંબિત માસિક સ્ત્રાવ જોવા મળ્યો, જે પોષક તત્વોની ઉણપ તરફ ધ્યાન દોરે છે.

આ અભ્યાસ એ બાબત પર ભાર મૂકે છે કે કેવી રીતે પર્યાવરણીય અને સામાજિક-આર્થિક પરિબલો, જેમ કે નબળી સ્વચ્છતા, અસુરક્ષિત પાણી, ઓછી સાક્ષરતા અને મર્યાદિત આરોગ્યસંભાળ પહોંચ, અને આદિવાસી વસ્તીમાં આરોગ્ય પરિણામોને આકાર આપવા માટે ક્રિયાપ્રતિક્રિયા કરે છે. આ તારણો વ્યાપક રાષ્ટ્રીય ડેટા સાથે સુસંગત છે, જે ચેપી રોગો અને કુપોષણ યાલુ હોવા છતાં, હાંસિયામાં ધકેલાઈ ગયેલા સમુદાયોમાં NCDના વધતા બોજને સૂચવે છે. સંશોધકો ભારપૂર્વક જણાવે છે કે સરકારની યોજનાઓ અને ગેરસરકારી સંસ્થાઓએ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને આરોગ્યસેવામાં સુધારો લાવવા માટે પ્રયત્નો કર્યા હોવા છતાં, હજી પણ નોંધપાત્ર ખામીઓ બાકી છે, અને પોષણ અને સ્વચ્છતા વિશેની અપૂરતી જાગૃતિ, હાલના કાર્યક્રમોની

અસરકારકતાને મર્યાદિત કરવાનું યાલુ રાખે છે.

જેમ જેમ ભારત ચેપી અને બિન-ચેપી રોગોના બેવડા બોજ સાથે ઝડૂમી રહ્યું છે, આ અભ્યાસ એ સુનિશ્ચિત કરવાની તાત્કાલિક જરૂરિયાત પર પ્રકાશ પાડે છે કે અનુસૂચિત જનજાતિ જેવી સંવેદનશીલ વસ્તી દેશની જાહેર આરોગ્યની પ્રગતિમાં પાછળ ન રહે. સંશોધકોએ આ પડકારોનો સામનો કરવા માટે લક્ષિત, સાંસ્કૃતિક રીતે સંવેદનશીલ હસ્તક્ષેપની જરૂરિયાત પર ભાર મૂક્યો હતો. ભલામણોમાં આદિવાસી વિસ્તારોમાં પ્રાથમિક આરોગ્યસંભાળની પહોંચને મજબૂત બનાવવી, પોષણ શિક્ષણને પ્રોત્સાહન આપવું, પાણી અને સ્વચ્છતા માળખામાં સુધારો કરવો અને ખાસ કરીને મહિલાઓમાં સાક્ષરતા વધારવાનો સમાવેશ થાય છે. NCD માટે સ્ક્રીનિંગ કાર્યક્રમોનું વિસ્તરણ કરવું અને તેમને હાલની જાહેર આરોગ્ય પહેલ સાથે એકીકૃત કરવાથી પણ વહેલા નિદાન અને વ્યવસ્થાપનમાં મદદ મળી શકે છે.

સંદર્ભ સ્ત્રોત: શ્રીનિવાસ પી, દેવી કેપી, આશા એસ, કૃષ્ણા સીએમ, કચરે કલ્પના, મખીજા ડી, આભા શર્મા, એ. મોહમ્મદ કલીબથુલ્લા, નારાયણમ શ્રીકાંત. તમિલનાડુના તિરુવલ્લુર અને તિરુવન્નામલાઈ જિલ્લાના પસંદગીના વિસ્તારોમાં અનુસૂચિત જનજાતિની આરોગ્ય અને વસ્તી વિષયક રૂપરેખા: એક કોસ-સેક્શનલ અભ્યાસ. ઇન્ટરનેશનલ જર્નલ ઓફ આયુર્વેદિક મેડિસિન (International Journal of Ayurvedic Medicine), વોલ્યુમ 16 (1), 2025; 94-99.

સંદર્ભ લિંક: <https://www.ijam.co.in/index.php/ijam/article/view/5698>

ફાર્માકોલોજીકલ અને બાયોકેમિસ્ટ્રી સંશોધન

પ્રી-ક્લિનિકલ અભ્યાસ: આયુર્વેદિક પોલીહર્બલ ફોર્મ્યુલેશન “સ્વદંટ્રાધિ ઘન” દવાઓ દ્વારા થતા નુકસાનથી કિડનીને બચાવવામાં આશાસ્પદ પરિણામો દર્શાવે છે

શરીરમાં પ્રવાહી અને ઇલેક્ટ્રોલાઇટ્સનું સ્તર જાળવી રાખવું, કચરો (ઝેરી તત્વો) બહાર કાઢવો, એસિડ-બેઝનું સંતુલન જાળવવું અને બ્લડ પ્રેશરના નિયમન માટે જરૂરી હોર્મોન્સનો સ્ત્રાવ કરવો - આ તમામ કાર્યો દ્વારા કિડની શારીરિક સંતુલન જાળવવામાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવે છે. જો કે, કિડનીમાં પુનઃનિર્માણની ક્ષમતા મર્યાદિત હોવાથી તે ઝેરી તત્વોના હુમલા સામે ખૂબ જ સંવેદનશીલ હોય છે, જેના કારણે ઘણીવાર લાંબા ગાળાની જટિલતાઓ અને ‘નેફ્રોટોક્સિસિટી’ (કિડનીમાં ઝેર ચઢવું) જેવી સમસ્યાઓ સર્જાય છે. તાજેતરના એક પ્રી-ક્લિનિકલ અભ્યાસે સ્વદંટ્રાધિ ઘન — જે એક પરંપરાગત આયુર્વેદિક પોલીહર્બલ ફોર્મ્યુલેશન છે — તેની ‘નેફ્રોપ્રોટેક્ટિવ’ (કિડનીનું રક્ષણ કરવાની) ક્ષમતાને સમર્થન આપતા પ્રોત્સાહક પુરાવા પૂરા પાડ્યા છે. આ અભ્યાસ દર્શાવે છે કે તે સામાન્ય રીતે વપરાતી એન્ટિબાયોટિક ‘જેન્ટામાસીન’ દ્વારા થતા કિડનીના નુકસાનને ઘટાડવામાં અસરકારક સાબિત થાય છે.

આ સંદર્ભમાં, સંશોધકોએ સ્વદંટ્રાધિ ઘનની રક્ષણાત્મક અસરોની તપાસ કરી હતી. આ ઔષધ સમાન ભાગે ‘ગોખરું’(ટ્રિબ્યુલસ ટેરેસ્ટ્રીસ) ગોક્ષુર, એરેડા રિક્તિસ કોમ્પુનિસ), ‘વારણી’ (કેટેવા નુરવલા) વરુણ અને સૂંઠ (ઝિંગિબર ઓફિસિનેલ)ના મિશ્રણથી બનેલું છે. આ જડીબુટ્ટીઓ પરંપરાગત રીતે તેમના વિવિધ ફાર્માકોલોજીકલ ગુણધર્મો, જેમ કે સોજા વિરોધી અને એન્ટી-ઓક્સિડન્ટ પ્રવૃત્તિઓ માટે જાણીતી છે. અભ્યાસની શરૂઆત ‘વિસ્ટાર ઉંદરો’ માં ‘એક્યુટ ઓરલ ટોક્સિસિટી’ (તીવ્ર ઝેરી

અસર) ના મૂલ્યાંકનથી કરવામાં આવી હતી, જે દર્શાવે છે કે આ ફોર્મ્યુલેશન 2000 મિલિગ્રામ/કિલોગ્રામ સુધીના ડોઝ/ માત્રામાં સુરક્ષિત હતું અને 14 દિવસના ગાળામાં ઝેરી અસરો અથવા મૃત્યુના કોઈ ચિહ્નો જોવા મળ્યા નહોતા. ત્યારબાદ, 10 દિવસ સુધી પેટના પોલાણ દ્વારા જેન્ટામાઈસિન આપીને પ્રાયોગિક રીતે નેફ્રોટોક્સિસિટી (ઇન્ટ્રાપેરિટોનિયલ માર્ગ) ઉત્પન્ન કરવામાં આવી હતી. જેન્ટામાઈસિન કિડનીના કોષોમાં ઓક્સિડેટીવ સ્ટ્રેસ પેદા કરવા માટે જાણીતું છે, જે લિપિડ પેરોક્સિડેશન, કોષના પડને નુકસાન અને કિડનીની કાર્યક્ષમતામાં ઘટાડો લાવે છે. આ અસરો સામાન્ય રીતે વ્લડ યુરિયા નાઇટ્રોજન (BUN), ક્રિએટિનાઇન અને પ્રોટીન્યુરિયા (પેશાબમાં પ્રોટીનનું પ્રમાણ) જેવા બાયોમાર્કર્સના વધવા સ્તર અને એન્ટી-ઓક્સિડન્ટ એન્ઝાઇમની ઘટતી પ્રવૃત્તિ દ્વારા પ્રતિબિંબિત થાય છે.

(આ છબી એઆઈ ફટ છે.)

તારણો દર્શાવે છે કે સ્વદંષ્ટ્રાદિ ઘન દ્વારા સારવાર આપવામાં આવેલ ઉદરોમાં આ રોગિષ્ઠ ફેરફારોમાં નોંધપાત્ર સુધારો જોવા મળ્યો હતો. ખાસ કરીને, મેલોન્ડાયલ્ડિહાઇડ (MDA) ના સ્તરમાં મોટો ઘટાડો જોવા મળ્યો હતો, જે કિડનીના કોષોના પડને થતા ઓક્સિડેટીવ નુકસાનમાં ઘટાડો સૂચવે છે. વધુમાં, સારવાર પામેલા જૂથોના શારીરિક વજનમાં સુધારો થયો હતો, જે સૂચવે છે કે આ ઔષધની શરીર પર કોઈ ઝેરી અસર નથી.

જેવ રાસાયણિક વિશ્લેષણમાં BUN, સીરમ ક્રિએટિનાઇન અને પ્રોટીન્યુરિયાના સ્તરમાં નોંધપાત્ર ઘટાડો જોવા મળ્યો હતો, ખાસ કરીને હાઇ-ડોઝ/ માત્રા જૂથમાં, જે કિડનીની કાર્યક્ષમતામાં થયેલ સુધારો દર્શાવે છે. શરીરમાં ઇલેક્ટ્રોલાઇટનું સંતુલન પણ ફરી સ્થાપાયું હતું, જેમાં સોડિયમ અને ક્લોરાઇડના સ્તરમાં ઘટાડો અને પોટેશિયમના સ્તરમાં સામાન્યીકરણ જોવા મળ્યું હતું. સૌથી મહત્વનું એ છે કે, સારવાર પામેલા પ્રાણીઓમાં એન્ટી-ઓક્સિડન્ટ સંરક્ષણ પદ્ધતિ મજબૂત બની હતી. સુપરઓક્સાઇડ ડિસમ્યુટેઝ (SOD) નું સ્તર નોંધપાત્ર રીતે વધીને તંદુરસ્ત ઉદરોની સમાન પહોંચી ગયું હતું, જ્યારે કેટાલેઝ (CAT) ની પ્રવૃત્તિમાં પણ સુધારો થયો હતો. આ એન્ઝાઇમ્સ ઓક્સિડેટીવ સ્ટ્રેસને નાબૂદ કરવામાં અને કિડનીના કોષોને નુકસાનથી બચાવવામાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવે છે.

હિસ્ટોપેથોલોજિકલ પરીક્ષણે (પેશીઓના સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ) આ તારણોને વધુ પુષ્ટિ આપી છે, જે દર્શાવે છે કે ઘવાના ડોઝ/ માત્રા મુજબ કિડનીની રચનામાં રિકવરી જોવા મળી હતી. હર્બલ ફોર્મ્યુલેશન

મેળવતા પ્રાણીઓમાં 'ગ્લોમેરુલર કન્જેશન' (રુધિરકેશિકાના ગૂંચમાં સોજો) અને 'નેફ્રોસિસ' (કોષોનું મૃત્યુ) જેવા ઘાતક ફેરફારો નોંધપાત્ર રીતે ઘટ્યા હતા, જે પેશીઓમાં થયેલ મોટા પાયાના સુધારાનો સંકેત આપે છે. સંશોધકો આ રક્ષણાત્મક અસરો માટે ફોર્મ્યુલેશનમાં રહેલા ટેનિન અને કુમેરિન્સ જેવા જેવ-સક્રિય ઘટકોને જવાબદાર માને છે. આ ફાયટોકેમિકલ્સ તેમના એન્ટી-ઓક્સિડન્ટ, સોજા વિરોધી અને રક્તવાહિનીઓને વિસ્તારવાના ગુણધર્મો માટે જાણીતા છે, જે કિડનીમાં રક્ત પ્રવાહ સુધારવામાં, ફાઇબ્રોસિસ ઘટાડવામાં અને બિનજરૂરી તત્વોના નિકાલમાં મદદ કરી શકે છે.

આ આશાસ્પદ પરિણામો હોવા છતાં, અભ્યાસમાં કેટલીક મર્યાદાઓ સ્વીકારવામાં આવી છે. આ મૂલ્યાંકન મુખ્યત્વે ઓક્સિડેટીવ સ્ટ્રેસ અને 'એપોપ્ટોસિસ' (કોષ મૃત્યુ) પર કેન્દ્રિત નેફ્રોટોક્સિસિટીના એક સિંગલ મોડલ પૂરતું મર્યાદિત હતું. રોગપ્રતિકારક પ્રતિક્રિયાઓ, ફાઇબ્રોસિસની પ્રગતિ અને એન્ડોથેલિયલ ડિફેન્સ જેવી અન્ય મહત્વની પ્રક્રિયાઓ પર ભવિષ્યના અભ્યાસમાં સંશોધન થવું બાકી છે. સમગ્ર રીતે જોતા, આ અભ્યાસ સ્વદંષ્ટ્રાદિ ઘનની કિડની સુરક્ષિત કરવાની ક્ષમતા માટે પાયાના પુરાવા સ્થાપિત કરે છે. સારવાર પામેલા ઉદરોમાં જેવ-રાસાયણિક માપદંડોની પુનઃસ્થાપના અને લગભગ સામાન્ય જેવી જ પેશી-રચના સૂચવે છે કે આ ફોર્મ્યુલેશન કિડનીના રક્ષણ માટે એક અસરકારક ઉપચારાત્મક એજન્ટ બનવાની ક્ષમતા ધરાવે છે. સંશોધકો ભાર મૂકે છે કે, આ તારણોને વધુ પ્રમાણિત કરવા અને કોનિક કિડની ડિસીઝ (CKD) ના મોડેલ્સ તેમજ મનુષ્યો પર તેની ઉપયોગીતા ચકાસવા માટે મિકેનિસ્ટિક અભ્યાસ અને ક્લિનિકલ ટ્રાયલ્સ સહિતની વધુ તપાસ જરૂરી છે.

સંદર્ભ: સંદર્ભ: સોનમ ડી, વિક્રમ ઇએન, યાદવ પી, ઇલાવરાસન આર, ગાલિબ આર, પ્રદીપ પી. સ્વદંષ્ટ્રાદિ ઘન (આયુર્વેદિક પોલીહર્બલ ફોર્મ્યુલેશનનો શુષ્ક જલીય ઉકાળો) ની કિડની સુરક્ષિત કરવાની ક્ષમતા: ઉદરોમાં જેન્ટામાસીન દ્વારા પ્રેરિત કિડનીના નુકસાન પર અભ્યાસ. જર્નલ ઓફ ડ્રગ રિસર્ચ ઇન આયુર્વેદિક સાયન્સ 1 જાન્યુઆરી, 2026; 11(1): 68-76.

સંદર્ભ લિસ ક: https://journals.lww.com/jdrfulltext/2026/01000/nephroprotective-effect-of-swadamstradi-ghana_a8.aspx?context=latestarticles

બીલી (એગલ માર્મેલોસ) ના પાનના અર્કનો ઉપયોગ કરીને Co₃O₄ નેનોપાર્ટિકલ્સનું બાયોજેનિક સંશ્લેષણ: બાયોમેડિકલ અને પર્યાવરણીય ઉપયોગો માટે આશાસ્પદ પરિણામો.

એક વૈજ્ઞાનિક તપાસમાં પર્યાવરણને અનુકૂળ નેનોટેકનોલોજીની ક્ષમતા પર પ્રકાશ પાડવામાં આવ્યો છે. આ સંશોધન દર્શાવે છે કે વનસ્પતિના અર્કનો ઉપયોગ કરીને સંશ્લેષિત કરવામાં આવેલ કોબાલ્ટ ઓક્સાઇડ નેનોપાર્ટિકલ્સ (Co₃O₄NPs) સ્વાસ્થ્યસંભાળ અને પર્યાવરણીય સુધારણામાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવી શકે છે. સંશોધકોએ બીલી (એગલ માર્મેલોસ) નાના પાનના અર્કનો ઉપયોગ કરીને 'ગ્રીન સિન્થેસિસ' (હરિત સંશ્લેષણ) અભિગમ અપનાવ્યો હતો, જે આયુર્વેદ જેવી પરંપરાગત ભારતીય ચિકિત્સા પદ્ધતિઓમાં વ્યાપકપણે વપરાતી એક ઔષધીય વનસ્પતિ છે. આ વનસ્પતિનો અર્ક કુદરતી રિડ્યુસિંગ તેમજ સ્ટેબિલાઇઝિંગ એજન્ટ તરીકે કાર્ય કરે છે, જે પરંપરાગત

રાસાયણિક સંશ્લેષણ પદ્ધતિઓની તુલનામાં ટકાઉ અને ઓછી ખર્ચાળ વૈકલ્પિક પદ્ધતિ પૂરી પાડે છે. આ નેનોપાર્ટિકલ્સના નિર્માણની પુષ્ટિ UV-Visible (અલ્ટ્રાવાયોલેટ-વિઝિબલ) સ્પેક્ટ્રોસ્કોપી દ્વારા કરવામાં આવી હતી.

જેમાં 2.1 eV ની બેન્ડ ગેપ એનર્જી જોવા મળી હતી. એક્સ-રે ડિફ્રેક્શન (XRD) દ્વારા કરવામાં આવેલા માળખાકીય વિશ્લેષણથી તેમની સ્ફટિકમય પ્રકૃતિ પ્રસ્થાપિત થઈ હતી, જ્યારે ફિલ્ટ્રે એમિશન સ્કેનિંગ ઇલેક્ટ્રોન માઇક્રોસ્કોપીમાં આશરે 60.50 nm ના સરેરાશ કદ સાથે ખડક જેવો વિશિષ્ટ આકાર (FESEM) જોવા મળ્યો હતો. વધારાના લાક્ષણિકતા પરીક્ષણોએ એક સ્થિર કોલોઇડલ સિસ્ટમ હોવાનું સૂચવ્યું હતું, જેને -21.3 mV ના ઝેટા પોટેન્શિયલ દ્વારા સમર્થન મળ્યું હતું.

આ અભ્યાસમાં બાયો-સિન્થેસાઇઝ્ડ (જૈવિક રીતે સંશ્લેષિત) નેનોપાર્ટિકલ્સના જૈવિક ગુણધર્મોની વધુ તપાસ કરવામાં આવી હતી. નોંધનીય છે કે, Co3O4 NPs એ અનેક રોગકારક બેક્ટેરિયાના સ્ટ્રેઇન સામે મજબૂત એન્ટી-બેક્ટેરિયલ પ્રવૃત્તિ દર્શાવી હતી, જેમાં સ્ટેફાયલોકોકસ સેપ્ટોફ્રિક્સ અને એસ્પેરીગિયા કોલી (અથવા ટૂંકમાં: ઈ. કોલી) નો સમાવેશ થાય છે, જેમાં ઇન્હિબિશન ઝોન (બેક્ટેરિયા વૃદ્ધિ અવરોધક વિસ્તાર) 20 mm સુધી પહોંચ્યો હતો. તેની સરખામણીએ એન્ટેરોકોકસ ફેકેલિસ સામે 12 mm ની ઓછી પ્રવૃત્તિ જોવા મળી હતી. એન્ટી-માઇક્રોબાયલ અસરો ઉપરાંત, આ નેનોપાર્ટિકલ્સે માપી શકાય તેવી એન્ટી-ઓક્સિડન્ટ પ્રવૃત્તિ પણ દર્શાવી હતી. DPPH સ્કેવેન્જિંગ એસે નો ઉપયોગ કરીને, સંશોધકોએ 100 mg/mL ની સાંદ્રતા પર આશરે 8.08% પ્રવૃત્તિનું સ્તર નોંધ્યું હતું, જ્યારે ઓછી સાંદ્રતા પર તેમાં માત્ર નજીવો ઘટાડો જોવા મળ્યો હતો. આ તારણો સૂચવે છે કે ઓછી માત્રા (ડોઝ/ માત્રા) માં પણ આ નેનોપાર્ટિકલ્સ કાર્યકારી એન્ટી-ઓક્સિડન્ટ ક્ષમતા જાળવી શકે છે.

(આ છબી એઆઈ ફ્ટ છે.)

આ સંશોધનનો એક નોંધપાત્ર પાસું જિનેટિક મટીરિયલ (આનુવંશિક સામગ્રી) સાથેની પ્રતિક્રિયાઓની તપાસ કરવાનું હતું. નેનોપાર્ટિકલ્સે 'કાફ થાઇમસ DNA' સાથે મજબૂત બાઇન્ડિંગ એફિનિટી (જોડાણ ક્ષમતા) દર્શાવી હતી, જે સંભવતઃ π-π સ્ટેકિંગ અને ઇલેક્ટ્રોસ્ટેટિક ક્રિયાપ્રતિક્રિયા દ્વારા થઈ હતી. તેનો આંતરિક બાઇન્ડિંગ કોન્સ્ટન્ટ 4×10^{-2} ગણવામાં આવ્યો હતો, જે ઉચ્ચ સ્તરની આંતરક્રિયા અને સંભવિત 'જિનેટોક્સિક મોડ્યુલેશન' (જિનેટિક ફેરફાર કરવાની) ક્ષમતા સૂચવે

છે. પર્યાવરણીય ઉપયોગોનું પણ મૂલ્યાંકન કરવામાં આવ્યું હતું. સંશ્લેષિત નેનોપાર્ટિકલ્સે ફાર્માસ્યુટિકલ સંયોજન સિપ્રોફ્લોક્સાસીનનું કાર્યક્ષમ ફોટોકેટાલેટિક ડિઝેક્ઝેશન (પ્રકાશ-પ્રેરિત વિઘટન) દર્શાવ્યું હતું, જેમાં અલ્ટ્રાવાયોલેટ (UV) પ્રકાશ હેઠળ 70 મિનિટમાં લગભગ 73% જેટલું વિઘટન પ્રાપ્ત થયું હતું. આ પરિણામ ગંદા પાણીના શુદ્ધિકરણ અને પ્રદૂષકોને દૂર કરવામાં તેમના સંભવિત ઉપયોગ પર ભાર મૂકે છે.

નિષ્ણાતો નોંધે છે કે બિલીપત્ર, જે પરંપરાગત રીતે સોજો, તાવ, ક્ષય અને જઠરાંત્રિય રોગોની સારવાર માટે વપરાય છે, તે પરંપરાગત જ્ઞાન અને આધુનિક નેનોસાયન્સ વચ્ચે સેતુ બાંધીને આ અભ્યાસનું મૂલ્ય વધારે છે. એકંદરે, આ તારણો 'ગ્રીન-સિન્થેસાઇઝ્ડ' Co3O4 નેનોપાર્ટિકલ્સની બહુવિધ કાર્યક્ષમતાને અધોરેખિત કરે છે, જે તેમની સંયુક્ત એન્ટી-બેક્ટેરિયલ, એન્ટી-ઓક્સિડન્ટ, DNA-બાઇન્ડિંગ અને ફોટોકેટાલેટિક લાક્ષણિકતાઓને દર્શાવે છે. સંશોધકો માને છે કે આવા નેનોમટીરિયલ્સને બાયોમેડિસિન, પર્યાવરણીય સ્વચ્છતા અને રોગનિવારક સારવાર માટે વધુ વિકસિત કરી શકાય છે. ભવિષ્યના અભ્યાસોમાં રિએક્ટિવ ઓક્સિજન સ્પીસીસના નિર્માણની પ્રક્રિયા, કોષો પરની ઝેરી અસર અને ઔદ્યોગિક ઉપયોગો માટે મોટા પાયે ઉત્પાદન પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવે તેવી અપેક્ષા છે.

સંદર્ભ: નારાયણન એલ, ચેલ્વાંડી ટી, પ્રિયા એસ, થિયેસ્વામી સ્વામી સી, સરવણન એમ, કૃષ્ણા કે વી, અશોકન એચ, થલ્લાડા વી, ચિત્રા એસ, એસ આર એસ, ધોષ કે. Co3O4 નેનોપાર્ટિકલ્સનું બાયોજેનિક સંશ્લેષણ: એન્ટી-બેક્ટેરિયલ, એન્ટી-ઓક્સિડન્ટ, DNA બાઇન્ડિંગ અને ડ્રગ ડિઝેક્ઝેશન (દવાઓના વિઘટન) ના અભ્યાસ માટેનો એક બહુવિધ અભિગમ. જર્નલ ઓફ સોલ-જેલ સાયન્સ એન્ડ ટેકનોલોજી, માર્ચ 2026; 117(3): 85.

સંદર્ભ લિંક: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10971-026-07115-1>

ડ્રગ રિસર્ચ અને ઔષધીય વનસ્પતિ સર્વેક્ષણ

સિસસ ક્વોડ્રાંગ્યુલારિસ કેન્સર, સોજા અને એન્ટી-માઇક્રોબાયલ સંશોધનમાં મજબૂત ક્ષમતા દર્શાવે છે.

તાજેતરના એક વૈજ્ઞાનિક સંશોધને સિસસ ક્વોડ્રાંગ્યુલારિસ (Cissus quadrangularis L. - હાડસાંકળ) ની રોગનિવારક ક્ષમતા પર નવો પ્રકાશ પાડ્યો છે. આ વનસ્પતિ તેના હાડકાંના જોડાણ અને સોજા વિરોધી ગુણધર્મોને કારણે પરંપરાગત ચિકિત્સામાં લાંબા સમયથી મૂલ્યવાન માનવામાં આવે છે. સંશોધકોએ અદ્યતન કોમ્પ્યુટેશનલ વિશ્લેષણની સાથે એક વ્યાપક ફાર્માકોગ્નોસ્ટિક અને ફાયટોકેમિકલ અભ્યાસ હાથ ધર્યો છે, જે તેના મુખ્ય જૈવ-સક્રિય ઘટકોમાંના એકમાં આશાસ્પદ 'દવા જેવા' લક્ષણો દર્શાવે છે.

અભ્યાસની શરૂઆત વનસ્પતિના મેક્રોસ્કોપિક (સ્થૂળ) અને માઇક્રોસ્કોપિક (સૂક્ષ્મ) લક્ષણોના પ્રમાણીકરણ અને વિગતવાર પરીક્ષણ સાથે કરવામાં આવી હતી. લોસ ઓન ડ્રાયિંગ (સૂકવણી દરમિયાન વજનમાં ઘટાડો), રાખનું પ્રમાણ, એક્સ્ટ્રેક્ટવ વેલ્યુઝ અને pH સહિતના પ્રમાણિત ભૌતિક-રાસાયણિક મૂલ્યાંકનોએ વનસ્પતિ સામગ્રીની શુદ્ધતા અને ગુણવત્તાની પુષ્ટિ કરી હતી, જે તેને વધુ તપાસ માટે યોગ્ય બનાવે છે. આ માપદંડો અશુદ્ધિ અથવા ભેળસેળને ઓળખવા માટે અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે, જે સંશોધનના તારણોની વિશ્વસનીયતાને વધુ મજબૂત બનાવે છે.

છબી: મેકોસ્કોપિક લક્ષણો દર્શાવતા હાડજોડ (સિસસ ક્વાઈઝ્યુવરિસ) સ્ટેમના સુકાયેલા ટુકડાઓ

ચિત્ર સ્ત્રોત: <https://link.springer.com/article/10.1007/s44395-025-00035-z#Sec9>

પ્રાથમિક ફાયટોકેમિકલ સ્ક્રિનિંગ દ્વારા ફ્લેવોનોઈડ્સ, ફિનોલ્સ અને ટેનિન્સ જેવા મહત્વના સેકન્ડરી મેટાબોલાઇટ્સની હાજરી જાણવા મળી હતી. આ એવા સંયોજનો છે જે તેમના એન્ટી-ઓક્સિડન્ટ અને રોગનિવારક ગુણધર્મો માટે વ્યાપકપણે જાણીતા છે. આ બાબતને આધારે, સંશોધકોએ વનસ્પતિના હેકઝેન અર્ક માંથી મુખ્ય જૈવ-સક્રિય ઘટકને અલગ કરવા માટે કોલમ ક્રોમેટોગ્રાફીનો ઉપયોગ કર્યો હતો.

આ સંયોજન, જેની ઓળખ β -સિટોસ્ટેરોલ (β -sitosterol) તરીકે થઈ છે, તે સફેદ સ્ફટિકમય ઘન પદાર્થ તરીકે પ્રાપ્ત થયું હતું અને પુનઃસ્ફટિકીકરણ દ્વારા તેને વધુ શુદ્ધ કરવામાં આવ્યું હતું. FTIR, પ્રોટીન અને કાર્બન NMR સ્પેક્ટ્રોસ્કોપી અને માસ સ્પેક્ટ્રોમેટ્રી જેવી અદ્યતન વિશ્લેષણાત્મક તકનીકોએ તેની આણ્વિક રચનાની પુષ્ટિ કરી હતી. β -સિટોસ્ટેરોલ (β -sitosterol) એક જાણીતું ફાયટોસ્ટેરોલ છે, પરંતુ આ અભ્યાસ આ ઔષધીય વનસ્પતિના સંદર્ભમાં તેની વિશિષ્ટ પ્રસ્તુતતા પર પ્રકાશ પાડે છે.

તેની રોગનિવારક ક્ષમતાનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે, સંશોધન ટીમે ઇન-સિલિકો મોલેક્યુલર ડોર્કિંગ અભ્યાસ હાથ ધર્યો હતો. આ સિમ્યુલેશન દ્વારા β -સિટોસ્ટેરોલ (β -sitosterol) અને કેટલાક જૈવિક રીતે મહત્વપૂર્ણ લક્ષ્યાંકો વચ્ચે મજબૂત જોડાણ ક્ષમતા જોવા મળી હતી. નોંધનીય છે કે, તેણે ઘુમન ડાયહાઇડ્રોફોલેટ રિડક્ટેઝ (hDHFR) સાથે ઉચ્ચ બાઇન્ડિંગ એનર્જી દર્શાવી હતી, જે એન્ટી-માઇક્રોબાયલ અને કેન્સર વિરોધી દવાઓના વિકાસમાં સંભવિત ઉપયોગો સૂચવે છે. તેવી જ રીતે, એન્ડોથેલિયલ નાઇટ્રિક ઓક્સાઇડ સિન્થેઝ (eNOS) સાથેની નોંધપાત્ર પ્રતિક્રિયા સોજા વિરોધી અને હૃદયરોગ સંબંધી ફાયદાઓ તરફ નિર્દેશ કરે છે.

વધુ કોમ્પ્યુટેશનલ વિશ્લેષણ દ્વારા પ્રોસ્ટેટ અને સ્વાદુપિંડના કેન્સર સાથે સંકળાયેલા લક્ષ્યાંકો તેમજ ટ્યુબરક્યુલોસિસ (ક્ષય) સંબંધિત પ્રોટીન સામે એન્ટી-બેક્ટેરિયલ પ્રવૃત્તિ સાથે સાનુકૂળ આંતરક્રિયાઓ જોવા મળી હતી. ADMET પ્રોફાઇલિંગ દ્વારા આ સંયોજને સ્વીકાર્ય ફાર્માકોકાઇનેટિક અને 'દવા જેવા' ગુણધર્મો પણ દર્શાવ્યા હતા, જે સંભવિત ઉપચારાત્મક એજન્ટ તરીકે તેની દાવેદારીને વધુ મજબૂત બનાવે છે.

આ આશાસ્પદ તારણો હોવા છતાં, સંશોધકો ચેતવણી આપે છે કે પરિણામો કોમ્પ્યુટેશનલ મોડેલો પર આધારિત છે. તેઓ અસરકારકતા, સલામતી અને ક્રિયાની પદ્ધતિઓની પુષ્ટિ કરવા માટે પ્રયોગશાળાના

પ્રયોગો, પ્રાણી અભ્યાસો અને ક્લિનિકલ ટ્રાયલ્સ દ્વારા વધુ માન્યતાની જરૂરિયાત પર ભાર મૂકે છે.

આ અભ્યાસ પરંપરાગત જ્ઞાનને આધુનિક વૈજ્ઞાનિક તકનીકો સાથે એકીકૃત કરવાના વધતા મહત્વ પર ભાર મૂકે છે. ક્લાસિકલ ફાર્માકોનોમીને અત્યાધુનિક કોમ્પ્યુટેશનલ ટૂલ્સ સાથે જોડીને, સંશોધકો છોડ આધારિત દવાઓની શોધમાં નવા માર્ગો ખોલી રહ્યા છે -જે ભવિષ્યમાં પ્રાચીન ઉપચારોને આધુનિક ફાર્માસ્યુટિકલ્સમાં રૂપાંતરિત કરવાની ક્ષમતા ધરાવે છે

લેખ સંદર્ભ: ઘોષ કે, ગોપાલ કે, નારાયણન એલ, કૃષ્ણા વીકે, પાંડે એ, સૌમ્યા એમસી, દુર્ગા કેએસ, પ્રિયા એસ, સુસીમ એસઆર, ચિત્રા એસ, મીના એકે. સિસસ ક્વાઈઝ્યુવરિસનું વ્યાપક ફાર્માકોનોસ્ટિક મૂલ્યાંકન, જૈવ-સક્રિય સંયોજનનું અલગીકરણ, માળખાગત સ્પષ્ટીકરણ અને ઇન-સિલિકો વિશ્લેષણ. ડિસ્કવર ફાર્માસ્યુટિકલ સાયન્સ. 13 ફેબ્રુઆરી, 2026; 2(1): 6.

સંદર્ભ લિંક: <https://link.springer.com/article/10.1007/s44395-025-00035-z#Sec9>

પર્યાવરણને અનુકૂળ પરિવર્તન: ભવિષ્યની દવાઓ માટે બીજક વૃક્ષમાં હાર્ટવુડ (કાષ્ટ)ને બદલે ડાળીઓના ઉપયોગને અભ્યાસનું સમર્થન

સામાન્ય રીતે બીજક અથવા કિનો તરીકે ઓળખાતા, વિજયસારને આયુર્વેદમાં તેના વ્યાપક રોગનિવારક ફાયદાઓ માટે લાંબા સમયથી મૂલ્યવાન માનવામાં આવે છે, ખાસ કરીને ડાયાબીટીશ, એનેમિયા, સ્થૂળતા (ઓબેસિટી) અને ચર્મરોગના સંચાલનમાં. આ વૃક્ષના 'હાર્ટવુડ' (મુખ્ય થડના અંદરના સખત ભાગ) ને તેના ઔષધીય ગુણધર્મો માટે વિશેષ મહત્વ આપવામાં આવે છે. જો કે, હાર્ટવુડનું સતત લણણી કરવું એ વનસ્પતિના અસ્તિત્વ માટે ગંભીર ખતરો ઊભો કરે છે, કારણ કે તે વૃક્ષના માળખાને નબળું પાડે છે અને તેને પર્યાવરણીય નુકસાન તથા જીવાતો સામે અસુરક્ષિત બનાવે છે. બીજક વૃક્ષ પર હાથ ધરવામાં આવેલા એક અભ્યાસમાં પરંપરાગત ચિકિત્સા અને પર્યાવરણીય સંરક્ષણ બંનેને સમર્થન આપતા, સંશોધકોએ આ જાણીતા આયુર્વેદિક ઔષધીય વૃક્ષની નાની ડાળીઓને પરંપરાગત રીતે વપરાતા હાર્ટવુડના આશાસ્પદ અને ટકાઉ વિકલ્પ તરીકે ઓળખી કાઢી છે.

ચિત્ર સ્ત્રોત: <https://www.asia-medicinalplants.info/pterocarpus-marsupium-roxb/>

આ ચિંતાને ધ્યાનમાં રાખીને, તાજેતરના અભ્યાસમાં એ તપાસવામાં આવ્યું હતું કે શું વનસ્પતિના નાના અને ઓછા નુકસાનકારક ભાગો, ખાસ કરીને નાની ડાળીઓ, અસરકારક વિકલ્પ તરીકે કામ કરી શકે છે. સંશોધકોએ HPTLC, HPLC અને LCMS/MS જેવી અદ્યતન તકનીકોનો ઉપયોગ કરીને હાર્ટવુડ અને નાની ડાળીઓની વ્યાપક ફાયટોકેમિકલ અને આણ્વિક તુલના કરી હતી.

તારણોમાં વનસ્પતિના આ બંને ભાગો વચ્ચે નોંધપાત્ર સામ્યતા જોવા મળી હતી. હાર્ટવુડ અને નાની ડાળીઓ બંનેમાં લગભગ એકસરખી ફાયટોકેમિકલ પ્રોફાઇલ જોવા મળી હતી, જેમાં કેટેચિનનું સ્તર પણ સમાન હતું. કેટેચિન એ તેના એન્ટી-ઓક્સિડન્ટ અને એન્ટી-ડાયાબિટીક ગુણધર્મો માટે જાણીતું મુખ્ય જૈવ-સક્રિય સંયોજન છે. આ સૂચવે છે કે નાની ડાળીઓ પરંપરાગત હાર્ટવુડ જેવી જ રોગનિવારક ક્ષમતા ધરાવી શકે છે.

તારણોને વધુ મજબૂત બનાવતા, મોલેક્યુલર ડોઝિંગ અભ્યાસમાં 21 જૈવ-સક્રિય સંયોજનોની ઓળખ કરવામાં આવી હતી, જે ટ્યુમર નેક્રોસિસ ફેક્ટર-આલ્ફા (TNF-α) સામે મજબૂત જોડાણ ક્ષમતા ધરાવે છે. TNF-α એ સોજા અને જૂના રોગોમાં સામેલ એક મુખ્ય પ્રોટીન છે. નોંધનીય છે કે, આ પૈકીના 12 સંયોજનો હાર્ટવુડ અને નાની ડાળીઓ બંનેમાં સમાન રીતે જોવા મળ્યા હતા. ગ્રેવોલેનિક એસિડ, પેલેટોસાઇડ-બી અને ફ્લુઓસિનોલોન જેવા સંયોજનો બંને ભાગોમાં હાજર હતા, જે સમાન ફાર્માકોલોજિકલ પ્રસ્તુતતા દર્શાવે છે.

આ ઉપરાંત, મોલેક્યુલર ડાયનેમિક્સ સિમ્યુલેશન દર્શાવે છે કે કેટલાક ફાયટોકેમિકલ્સ — ખાસ કરીને 'ફેનેથિલ 6-ગેલોયલ ગ્લુકોસાઇડ' — 100-નેનોસેકન્ડના સિમ્યુલેશન સમયગાળા દરમિયાન TNF-α સાથે ઉચ્ચ સ્થિરતા અને મજબૂત આંતરક્રિયા દર્શાવે છે. આ આંતરક્રિયાઓ સંભવિત સોજા વિરોધી અને કેન્સર વિરોધી ગુણધર્મો સૂચવે છે, જે વનસ્પતિના ઔષધીય મહત્વમાં વધારો કરે છે.

નિષ્ણાતો નોંધે છે કે હાર્ટવુડને બદલે નાની ડાળીઓનો ઉપયોગ કરવાની ક્ષમતા વિજયસાર પરના પર્યાવરણીય દબાણને નોંધપાત્ર રીતે ઘટાડી શકે છે. આનાથી ઔષધીય ઉપયોગ માટે તેની ઉપલબ્ધતા સુનિશ્ચિત કરવાની સાથે 'સ્ટેનેબલ હાર્વેસ્ટિંગ' (ટકાઉ લણણી) પદ્ધતિઓને પ્રોત્સાહન મળશે. જોકે પરિણામો આશાસ્પદ છે, પરંતુ સંશોધકો ડાળીઓની અસરકારકતા અને સલામતીને પ્રમાણિત કરવા માટે વધુ ફાર્માકોલોજિકલ અને ક્લિનિકલ અભ્યાસની જરૂરિયાત પર ભાર મૂકે છે. તેમ છતાં, આ અભ્યાસ પરંપરાગત ચિકિત્સામાં વનસ્પતિના ભાગોના ઉપયોગ વિશે નવેસરથી વિચારવા માટે મજબૂત વૈજ્ઞાનિક આધાર પૂરો પાડે છે. જેમ જેમ હર્બલ દવાઓની વૈશ્વિક માંગ વધી રહી છે, તેમ આ પ્રકારનું સંશોધન રોગનિવારક ઉપયોગ અને પર્યાવરણ સંરક્ષણ વચ્ચે સંતુલન જાળવવાનું મહત્વ સમજાવે છે.

સંદર્ભ: મીના એ.કે., શર્મા પી, પ્રકાશ ઓ, ભારતી વી, ઉમર ટી, સિંહ એ, ઓઝા વી, શ્રીકાંત એન, આચાર્ય આર. ટકાઉ વૈકલ્પિક ઉપયોગો માટે વિજયસાર ના હાર્ટવુડ (કાષ) અને નાની ડાળીઓનું ફાયટોકેમિકલ અને મોલેક્યુલર ડોઝિંગ વિશ્લેષણ. જર્નલ ઓફ ડ્રગ રિસર્ચ ઇન આયુર્વેદિક સાયન્સ. 1 જાન્યુઆરી, 2026; 11(1): 38-50.

સંદર્ભ લિંક: https://journals.lww.com/jdra/fulltext/2026/01000/phytochemical_and_molecular_docking_analysis_of.5.aspx?context=latestarticles

વન શાણપણ: આદિવાસી જ્ઞાન કેરળમાં છુપાયેલી ઔષધીય વનસ્પતિની વિવિધતા જાહેર કરે છે

રાષ્ટ્રીય આયુર્વેદ પંચકર્મ અનુસંધાન સંસ્થાન, ચેરુથુરુથીના સંશોધકો દ્વારા કેરળના પાલક્કાડ જિલ્લાના નેનમારા વન વિભાગમાં હાથ ધરવામાં આવેલા તાજેતરના મેડિકો-એથનોબોટનિકલ અભ્યાસમાં સ્થાનિક આદિવાસી સમુદાયો દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતી ઔષધીય વનસ્પતિઓના મૂલ્યવાન પરંપરાગત જ્ઞાનનું દસ્તાવેજીકરણ કરવામાં આવ્યું છે. કેરળના સૌથી મોટા જિલ્લાઓમાંનો એક એવો પાલક્કાડ જિલ્લો અનેક વંશીય જૂથોનું ઘર છે, જેઓ લાંબા સમયથી આરોગ્યસંભાળ અને આજીવિકા માટે વન સંસાધનો પર નિર્ભર છે. નેનમારા વન વિભાગમાં નવ વસાહતોમાં રહેતા ત્રણ આદિવાસી જૂથો વસવાટ કરે છે. તેમના પરંપરાગત જ્ઞાનની નોંધ લેવા માટે, સંશોધકોએ આ વસાહતોમાં મોસમી ફિલ્ડ સર્વેક્ષણો હાથ ધર્યાં અને સમુદાયો દ્વારા સામાન્ય રીતે ઉપયોગમાં લેવાતી વનસ્પતિઓના ઔષધીય ઉપયોગો રેકોર્ડ કર્યાં. વૈજ્ઞાનિક દસ્તાવેજીકરણ માટે વનસ્પતિના નમૂનાઓ એકત્રિત કરવામાં આવ્યા હતા, તેની ઓળખ કરવામાં આવી હતી અને તેને હર્બેરિયમ નમૂનાઓ તરીકે સાચવવામાં આવ્યા હતા. આ અભ્યાસમાં એથનોમેડિસિનલ (લોકવૈદ્યકીય) મહત્વ ધરાવતી 19 પરિવારોની 26 જાતિઓ સાથે સંબંધિત 27 વનસ્પતિ પ્રજાતિઓનું દસ્તાવેજીકરણ કરવામાં આવ્યું હતું. તે પૈકી, ઝીંગીબેરેસી, એસ્ટેરેસી, યુફોબિયેસી, એપોસાયનેસી, લેમીએસી, એકેન્થેસી, રુટેસી અને ફેબેસી જેવા વનસ્પતિ પરિવારોનો પરંપરાગત ઉપયોગોમાં વારંવાર ઉપયોગ થતો હોવાનું જાણવા મળ્યું હતું.

ચિત્ર સ્ત્રોત: https://journals.lww.com/jdra/fulltext/2026/01000/ethno_botanical_composition_of_nemmara_forest.4.aspx

સ્થાનિક ઉપચાર પદ્ધતિઓમાં પાંદડાઓનો સૌથી વધુ ઉપયોગ કરવામાં આવતો હતો, જે તેમની સરળ ઉપલબ્ધતા અને રોગનિવારક મૂલ્ય સૂચવે છે. સંશોધકોએ સોરેન્સન સિમિલારિટી ઇન્ડેક્સ (SI) નો ઉપયોગ કરીને વિવિધ વસવાટોમાં વનસ્પતિની વિવિધતાનું અને PAST 4.03 સોફ્ટવેર દ્વારા વર્ગીકરણની વિશિષ્ટતાનું વિશ્લેષણ કર્યું હતું. પરિણામો દર્શાવે છે કે પડતર જમીન અને ક્ષીણ થયેલા જંગલો વચ્ચે સૌથી વધુ સમાનતા હતી, જ્યારે ક્ષીણ થયેલા જંગલોમાં એથનોમેડિસિનલ વનસ્પતિઓની વર્ગીકરણ વિશિષ્ટતા સૌથી વધુ જોવા મળી હતી. આ તારણો પરંપરાગત ઔષધીય જ્ઞાનના દસ્તાવેજીકરણ અને તેના સંરક્ષણના મહત્વ પર પ્રકાશ પાડે છે. તે સંરક્ષણની એવી વ્યૂહરચનાઓની જરૂરિયાત પર પણ ભાર મૂકે છે જે જૈવવિવિધતા અને સ્વદેશી આરોગ્યસંભાળ પરંપરાઓ બંનેનું રક્ષણ કરે, જેથી આ મૂલ્યવાન પ્રાકૃતિક અને સાંસ્કૃતિક સંસાધનો આવનારી પેઢીઓ માટે સાચવી શકાય..

સંદર્ભ સ્ત્રોત: તુલસી આર, નાયર પીજી, દીપ્તિ જીએસ, રોહિત કેએસ, સિદ્ધમલ્લૈયા એન, વેક્ટેશ્વરલુ બી, સુધાકર ડી, શ્રીકાંત એન. કેરળના પાલક્કાડ જિલ્લાના નેનમારા વન વિભાગની એથનો-બોટનિકલ સંરચના. જર્નલ ઓફ ડ્રગ રિસર્ચ ઇન આયુર્વેદિક સાયન્સ. 1 જાન્યુઆરી, 2026; 11(1): 27-37.

સંદર્ભ લિંક : https://journals.lww.com/jdra/fulltext/2026/01000/ethno-botanical_composition_of_nenmara_forest.4.aspx

અભ્યાસ દર્શાવે છે કે સ્થાન મહત્વનું છે: રાણીખેત (હિમાલય) માં ઉગાડવામાં આવેલી પીપર/પીપ્પલી (પાઇપર લોંગમ લિન) શ્રેષ્ઠ ઔષધીય ક્ષમતા ધરાવે છે.

એક નવા વૈજ્ઞાનિક અભ્યાસમાં ખુલાસો થયો છે કે, આયુર્વેદમાં વ્યાપકપણે વપરાતી ઔષધિપીપર/પીપ્પલી (પાઇપર લોંગમ લિન) ની ઔષધીય ગુણવત્તા તે ક્યાં ઉગાડવામાં આવે છે તેના આધારે નોંધપાત્ર રીતે બદલાય છે. જેમાં હિમાલયના પ્રદેશના નમૂનાઓએ નોંધપાત્ર રીતે ઉચ્ચ રોગનિવારક ક્ષમતા દર્શાવી છે. સદીઓથી પરંપરાગત ચિકિત્સામાં પાયા સમાન ગણાતી પીપર તેના સોજા વિરોધી, એન્ટી-ઓક્સિડન્ટ અને અન્ય દવાઓની અસરમાં વધારો કરતા ગુણધર્મો માટે જાણીતી છે.

પીપરની આ અસરકારકતાનો મુખ્ય શ્રેય તેમાં રહેલા પાઇપરીન (PP) અને પાઇપરલોન્ગ્યુમાઇન (PLG) જેવા મુખ્ય જૈવ-સક્રિય ઘટકોને જાય છે. જોકે, તાજેતરના તારણો સૂચવે છે કે આ સંયોજનોની સાંદ્રતા પર ભૌગોલિક પરિબલોનો પ્રબળ પ્રભાવ હોય છે. આ અભ્યાસમાં સંશોધકોએ ભારતના ત્રણ અલગ-અલગ પ્રદેશોમાંથી વનસ્પતિના નમૂનાઓ એકત્રિત કર્યા હતા: હિમાલયના પટ્ટામાં આવેલું રાણીખેત, કેરળના પશ્ચિમ ઘાટ અને બેંગલુરુ. આ નમૂનાઓનું પ્રમાણિત પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરીને વ્યાપક ફાર્માકોગ્નોસ્ટિક, ભૌતિક-રાસાયણિક અને ફાયટોકેમિકલ વિશ્લેષણ કરવામાં આવ્યું હતું. મુખ્ય માર્કર્સના જથ્થાને માપવા માટે રિવર્સ ફેઝ હાઇ-પરફોર્મન્સ લિક્વિડ ક્રોમેટોગ્રાફી (RP-HPLC) જેવી અદ્યતન વિશ્લેષણાત્મક તકનીકોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો, જ્યારે એન્ટી-ઓક્સિડન્ટ પ્રવૃત્તિનું મૂલ્યાંકન DPPH એસે દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું. આ પરિણામોમાં આશ્ચર્યજનક પ્રાદેશિક તફાવતો જોવા મળ્યા હતા.

રાણીખેતથી મેળવેલા નમૂનામાં પાઇપરીનની સૌથી વધુ સાંદ્રતા $12.57 \pm 0.25 \text{ mg/g}$ અને પાઇપરલોન્ગ્યુમાઇનની સાંદ્રતા $0.865 \pm 0.012 \text{ mg/g}$ જોવા મળી હતી. તેનાથી વિપરીત, પશ્ચિમ ઘાટ અને બેંગલુરુના નમૂનાઓમાં પાઇપરલોન્ગ્યુમાઇન મળી આવ્યું ન હતું. વધુમાં, રાણીખેતના નમૂનાએ શ્રેષ્ઠ એન્ટી-ઓક્સિડન્ટ પ્રવૃત્તિની સાથે કુલ ફિનોલિક્સ અને ફ્લેવોનોઇડ્સનું ઉચ્ચ સ્તર દર્શાવ્યું હતું, જે સ્વાસ્થ્ય રક્ષક અસરો માટે જાણીતા સંયોજનો છે.

સંશોધકોએ વનસ્પતિના ફળોમાં કદ અને રંગની વિવિધતા સહિત નોંધપાત્ર બાહ્ય સ્વરૂપના તફાવતો પણ જોયા હતા, જે વનસ્પતિના લક્ષણો પર પર્યાવરણીય પરિસ્થિતિઓના પ્રભાવને વધુ સ્પષ્ટ કરે છે. નિષ્ણાતો સૂચવે છે કે આબોહવા, જમીનનું બંધારણ અને ઊંચાઈ જેવા પરિબલો આ તફાવતોમાં ફાળો આપી શકે છે, જે આખરે વનસ્પતિની જૈવ-રાસાયણિક પ્રોફાઇલ અને તેની રોગનિવારક કિંમતને અસર કરે છે. આ તારણો સૂચવે છે કે ચોક્કસ પ્રદેશોમાંથી, ખાસ કરીને રાણીખેતમાંથી પીપર મેળવવાથી, પાઇપરલોન્ગ્યુમાઇન સંબંધિત પ્રવૃત્તિ પર આધારિત હર્બલ ફોર્મ્યુલેશનની અસરકારકતામાં વધારો થઈ શકે છે.

આ અભ્યાસ ઔષધીય વનસ્પતિઓના પ્રમાણીકરણ અને ગુણવત્તા નિયંત્રણમાં ભૌગોલિક મૂળના નિર્ણાયક મહત્વ પર પ્રકાશ પાડે છે. જેમ જેમ હર્બલ દવાઓની વૈશ્વિક માંગ વધી રહી છે, તેમ આવી સમજ વધુ સારી પ્રાપ્તિ વ્યૂહરચનાઓ ઘડવામાં મદદરૂપ થશે, જે સતત ગુણવત્તા અને બહેતર રોગનિવારક પરિણામોની ખાતરી આપશે. સંશોધકો ભાર મૂકે છે કે ખેતી અને પ્રાપ્તિની પદ્ધતિઓમાં ભૌગોલિક પાસાઓને સાંકળવાથી આયુર્વેદ અને અન્ય પરંપરાગત ચિકિત્સા પદ્ધતિઓના વૈજ્ઞાનિક પાયાને મજબૂત કરી શકાય છે, અને તેમને આધુનિક ગુણવત્તાના ધોરણોની વધુ નજીક લાવી શકાય છે.

સંદર્ભ: લક્ષ્મણ એલ, જીવન એએસ, મૌર્ય આર, રાધાકૃષ્ણન ટી, બોઈની ટી, રાજીશ વીઆર, રોહિત કેએસ, કુમાર વી, મીના એકે, શ્રીકાંત એન, આચાર્ય આર. પીપરની જૈવ-સક્રિય સંરચના અને એન્ટી-ઓક્સિડન્ટ ક્ષમતા પર પ્રાદેશિક ભિન્નતાની અસર. કેમિસ્ટ્રી એન્ડ બાયોડાયવર્સિટી જાન્યુઆરી 2026; 23(1): e02460.

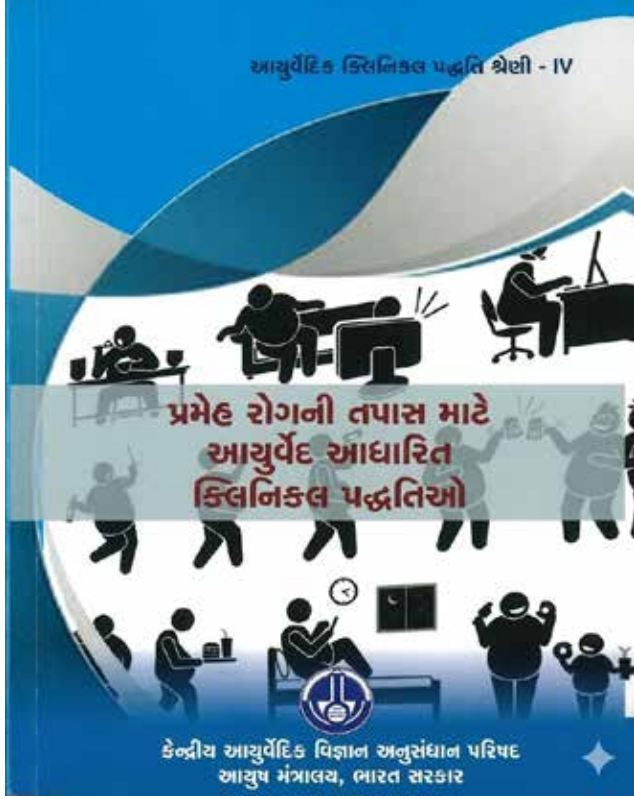
સંદર્ભ લિંક: <https://online.library.wiley.com/doi/abs/10.1002/cbdv.202502460>

સાહિત્ય સંશોધન

સી સી આર એ એસ (CCRAS) નું પુસ્તક “પ્રમેહ રોગના પરીક્ષણ માટે આયુર્વેદ આધારિત ક્લિનિકલ પદ્ધતિઓ” પ્રમેહ (ડાયાબિટીસ)ના આયુર્વેદિક નિદાનમાં વૈજ્ઞાનિક ચોક્કસાઈ રજૂ કરે છે-

કેન્દ્રીય આયુર્વેદીય વિજ્ઞાન અનુસંધાન પરિષદ દ્વારા પ્રકાશિત પુસ્તક પ્રમેહ (ડાયાબિટીસ) રોગની તપાસ માટે આયુર્વેદ આધારિત ક્લિનિકલ પદ્ધતિઓ” (આયુર્વેદ ક્લિનિકલ મેથડ્સ સિરીઝનો ચોથો ભાગ), પ્રમેહ (મધુપ્રમેહ) ના નિદાન અને મૂલ્યાંકન માટે એક વ્યવસ્થિત અને પુરાવા-આધારિત માળખું પૂરું પાડે છે. પ્રમેહ એ વ્યાપકપણે ચયાપચય અને

પેશાબ સંબંધી વિકારો સાથે જોડાયેલી સ્થિતિ છે. 2022માં પ્રકાશિત આ પુસ્તક આયુર્વેદના વિદ્વાનો, સંશોધકો અને તબીબોને આધુનિક ક્લિનિકલ જરૂરિયાતો સાથે સુસંગત રહીને, શાસ્ત્રીય આયુર્વેદિક સિદ્ધાંતોમાં મૂળ ધરાવતી પદ્ધતિસરની પદ્ધતિ દ્વારા તેમની નિદાન કુશળતાને સુધારવામાં મદદરૂપ થવા માટે તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે.

ચિત્ર સ્ત્રોત: <https://publicatiવર.ccras.res.in/product/ayurveda-clinical-methods-series-iv-ayurveda-based-clinical-methods-for-examination-of-પ્રમેહl-roga/>

ત્રણ વ્યાપક વિભાગોમાં વિભાજિત આ પુસ્તકની શરૂઆત ચરક સંહિતા, સુશ્રુત સંહિતા, અષ્ટાંગ સંગ્રહ અને માધવ નિદાન જેવા શાસ્ત્રીય આયુર્વેદિક ગ્રંથોના વિસ્તૃત સાહિત્યિક પુનરાવલોકન સાથે થાય છે. તે NAMASTE પોર્ટલની પ્રમાણિત પરિભાષાઓને પણ સાંકળે છે, જે ક્લિનિકલ દસ્તાવેજીકરણ અને સંશોધનમાં સુસંગતતા વધારે છે. બીજો વિભાગ વિગતવાર પ્રોફોર્મા (નિર્ધારિત પત્રકો) દ્વારા એક નવીન અને સ્તરબદ્ધ નિદાન માળખું રજૂ કરે છે. આમાં સ્ક્રીનિંગ ટૂલ જેમાં ચિકિત્સક દ્વારા ભરવાના ફોર્મેટ અને દર્દીના સ્વ-મૂલ્યાંકન પ્રશ્નાવલીનો સમાવેશ થાય છે અને પ્રમેહ-વિશિષ્ટ ડાયગ્નોસ્ટિક પ્રોફોર્મા (PSDP) એમ બંનેનો સમાવેશ થાય છે. આ બેવડો અભિગમ રોગની વહેલી ઓળખ અને ત્યારબાદ પ્રમેહના 20 પેટા પ્રકારોમાં ચોક્કસ વર્ગીકરણ કરવામાં મદદ કરે છે. આ નિદાન મોડેલ દોષ, દૂષ્ય, સ્ત્રોતસ અને રોગ પરીક્ષા સહિતના આયુર્વેદિક મૂલ્યાંકન માપદંડોના વ્યાપક પટ્ટાને આવરી લે છે, જે રોગનું સર્વગ્રાહી મૂલ્યાંકન સુનિશ્ચિત કરે છે. ખાસ કરીને, મૂત્ર પરીક્ષા પર આપવામાં આવેલી ભાર આયુર્વેદિક નિદાનમાં તેની પાયાની ભૂમિકાને પુનઃસ્થાપિત કરે છે, જ્યારે પરંપરાગત અવલોકનોને સમકાલીન ક્લિનિકલ સમજ સાથે જોડે છે.

ત્રીજો વિભાગ એક વિગતવાર વપરાશકર્તા માર્ગદર્શિકા (યુઝર મેન્યુઅલ) તરીકે કાર્ય કરે છે, જે ક્લિનિકલ પ્રેક્ટિસમાં પ્રોફોર્માનો ઉપયોગ કરવા માટે તબક્કાવાર માર્ગદર્શન આપે છે. સ્પષ્ટ સમજૂતી, શાબ્દિક અનુવાદો, ફ્લોચાર્ટ્સ અને નિદર્શન કરતી છબીઓ સાથે, આ માર્ગદર્શિકા તેની ઉપયોગિતા વધારે છે અને તેને પુનઃઉત્પાદિત કરી શકાય તેવી બનાવે છે, જેનો ખાસ કરીને વિદ્યાર્થીઓ અને કારકિર્દીની શરૂઆત કરનારા તબીબોને ફાયદો થશે.

નિષ્ણાતો નોંધે છે કે આ પુસ્તકનું એક મુખ્ય યોગદાન શાસ્ત્રીય આયુર્વેદિક જ્ઞાનને વ્યવહારુ અને પ્રમાણિત ક્લિનિકલ સાધનોમાં રૂપાંતરિત કરવામાં રહેલું છે. આ માત્ર નિદાનની ચોકસાઈમાં સુધારો નથી કરતું, પરંતુ સમાન ડેટા એકત્રીકરણમાં પણ મદદ કરે છે, જે બહુકેન્દ્રીય અભ્યાસો, ક્લિનિકલ ઓડિટ અને પુરાવા પેદા કરવા માટે આવશ્યક જરૂરિયાત છે. સંશોધનના દૃષ્ટિકોણથી, આ માળખું અને નિર્ધારિત પરિણામ ચલો પ્રમેહમાં ભવિષ્યના ક્લિનિકલ અને અવલોકનાત્મક અભ્યાસો માટે મજબૂત પાયો પૂરો પાડે છે. વ્યવસ્થિત દસ્તાવેજીકરણ અને વિશ્લેષણને સક્ષમ કરીને, આ પુસ્તક આયુર્વેદને આધુનિક સંશોધન પદ્ધતિઓ સાથે જોડવામાં વધુ મજબૂત બનાવે છે.

સમગ્ર રીતે જોતા, આ પ્રકાશન પુરાવા-આધારિત આયુર્વેદને આગળ વધારવામાં એક સીમાચિહ્નરૂપ માનવામાં આવે છે. પરંપરાગત જ્ઞાનને સમકાલીન ક્લિનિકલ ધોરણો સાથે સુમેળ સાધીને, તે દર્દીની સંભાળમાં સુધારો કરવા, શિક્ષણને વધુ ગુણવત્તાસભર બનાવવા અને આયુર્વેદિક પ્રેક્ટિસના વૈજ્ઞાનિક પ્રમાણીકરણને પ્રોત્સાહન આપવા માટે એક વિશ્વસનીય માર્ગ પ્રદાન કરે છે. જેમ જેમ ઇન્ટિગ્રેટિવ (સંકલિત) અને પર્સનલાઇઝ્ડ (વ્યક્તિગત) મેડિસિનમાં રસ વધી રહ્યો છે, તેમ આવી પહેલો વૈશ્વિક આરોગ્ય સંભાળના ક્ષેત્રમાં આયુર્વેદને સ્થાપિત કરવામાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવે તેવી અપેક્ષા છે.